

4 FINANČNÍ SEKTOR

V roce 2003 a v průběhu roku 2004 došlo k dalšímu zvýšení výkonnosti a stability finančního sektoru. Tento vývoj navázal na předchozí změny ve finanční sféře, ke kterým docházelo pod vlivem dlouhodobějších faktorů systémové povahy. Patří mezi ně několikaletý proces privatizace velkých bank a očištěné bilance bank převedením a odprodejem špatných pohledávek do transformačních institucí. Dále jde o transformaci investičních fondů, která byla spojena se vznikem a rozvojem nových otevřených podílových fondů a se vstupem zahraničních fondů na domácí trh. Ke stabilitě přispěla přeregistrace a snížení počtu investičních společností, fondů i obchodníků s cennými papíry. V jednotlivých segmentech finančního trhu docházelo ke koncentraci činností, k fúzím a k výstupu některých subjektů z odvětví ukončením jejich činnosti likvidací. Byl posílen výkon dohledů nad finančními trhy, zavedeno jednotné účetnictví pro finanční instituce (banky, spořitelny a úvěrní družstva, penzijní fondy, investiční společnosti a investiční fondy, obchodníky s cennými papíry - vyjma účetnictví pojišťoven).

V posledních čtvrtletích byla stabilita finančního sektoru příznivě ovlivňována pokračujícím oživením a zlepšující se finanční situací podnikové sféry. V tomto prostředí došlo k obratu ve vývoji úvěrů podnikům a pokračoval rychlý růst úvěrů domácnostem. Zájem zahraničních investorů v jednotlivých segmentech finančního trhu byl spojen s expektacemi dalšího růstu financování domácností, podniků i finančních služeb spojených s nárůstem vládního dluhu. Novým impulsem pro rozvoj aktivit na finančním trhu byl vstup do EU, který s sebou přinesl uplatnění principu jednotné licence, a tedy volného vstupu na finanční trh.

Uvedené tendence v sobě současně obsahují některá potenciální rizika. Zvýšená úvěrová expanze v období ekonomického růstu může v případě budoucího ekonomického zpomalení či poklesu vést k opětovnému nárůstu problému špatných půjček. Nárůst úrokových sazeb a výnosů v situaci uzavírání mezery výstupu může ovlivnit vývoj na trzích aktiv včetně trhu nemovitostí a vést k nárůstu úrokového zatížení u dluhů, které rychle vznikaly v období nízkých úrokových sazeb. Stále intenzivnější propojení našeho finančního sektoru se zahraničním sice znamená jeho posílení a přenos potřebného finančního know-how, současně se tak ale otevírají nové potenciální kanály přenosu prvků nestability v mezinárodním měřítku.

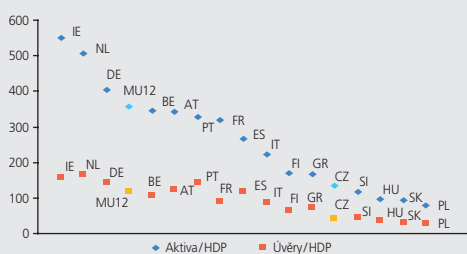
4.1 MEZINÁRODNÍ SROVNÁNÍ

Relativní velikost finančního sektoru v ČR měřená aktivy na HDP v porovnání s evropským průměrem a např. s Rakouskem a Portugalskem je poloviční. Hloubka finančního zprostředkování v České republice se blíží řeckému a finskému finančnímu systému. V porovnání se středoevropskými členskými zeměmi EU je finanční sektor ČR největší, přestože jeho aktiva v poměru k HDP pozvolna klesají na 135 %.

Pokud jde o samotný bankovní sektor, který představuje jádro finančního sektoru, zůstává ČR s hodnotou poměru mezi bilanční sumou bankovního sektoru a tvorbou HDP ve výši 99,8 % (2003) ve srovnání s dalšími novými středoevropskými členskými zeměmi EU rovněž na vysoké úrovni. Je to známkou relativně rozvinutého bankovního sektoru, přestože i hodnota tohoto poměru pro ČR klesá.

Z detailnějšího pohledu vyplývá, že ČR zaostává za vyspělými zeměmi EU v úvěrové emisi. Ve srovnání s těmito zeměmi je objem úvěrů v relativním vyjádření

GRAF IV.1
Aktiva finančního sektoru a úvěry na HDP v roce 2003 (%)

Pozn.: Vysoké hodnoty za LU nezahrnuty.
Pramen: ČNB, ČSÚ, ECB

(včetně vládního sektoru) až třikrát nižší. To je způsobeno především dosud podstatně nižším zadlužením domácností v ČR – podíl úvěrů domácnostem na celkových úvěrech je ve srovnání s EU zhruba poloviční, dosud relativně nižším, i když rychle rostoucím zadlužením vlády a rovněž nižším relativním objemem úvěrů v podnikovém sektoru. V podnikové sféře mohou hrát určitou roli alternativní způsoby financování včetně financování ze zahraničí, které se neobjeví v domácí úvěrové emisi, a např. mezipodniková zadluženost, která stále dosahuje značného objemu.

Česká republika vykazuje finanční strukturu, ve které je zastoupeno 74 % bankovních aktiv, v Polsku 76 %, v Maďarsku 82 % a ve Slovinsku 83 %. Finanční sektor ČR se strukturou blíží dalším evropským zemím. Ve finančním sektoru zemí eurozóny jsou obdobně zahrnuty zhruba 3/4 bankovních aktiv (např. v Rakousku).

Z uvedeného vyplývá, že existují určité rozdíly ve váze finančního sektoru v ČR ve srovnání s vyspělými zeměmi EU a na druhé straně podobnost, pokud jde o jeho strukturu. Z pohledu teorie optimálních měnových oblastí by mohly rozdíly v postavení a fungování finančního sektoru mezi zeměmi vést k rozdílným ve finančním zprostředkování, v měnověpolitické transmisi a ve svém důsledku tak i vytvářet předpoklady pro asymetrické šoky. Výkonný a pružný finanční sektor může ale, i přes svou menší váhu, různé nepříznivé ekonomické šoky účinně absorbovat a eliminovat jejich dopady v ekonomice.

Mezinárodní srovnání však nelze přeceňovat a postupně by mohlo poněkud ztrácet svůj význam. Nové prostředí, v němž evropské finanční instituce již dnes mohou nabízet své služby při použití principu jednotné licence, prostřednictvím přeshraničního poskytování služeb či při využití statutu Evropské společnosti, sníží vypovídací hodnotu ukazatelů o národních finančních sektorech. Jak bylo uvedeno, řada firem již v minulosti financovala své aktivity ze zahraničí. Údaje o velikosti národního finančního sektoru tak postupně mohou spíše než o jeho ekonomickém významu na daném teritoriu svědčit o atraktivnosti země a jejího legislativního a institucionálního prostředí z hlediska sídla finanční instituce²³.

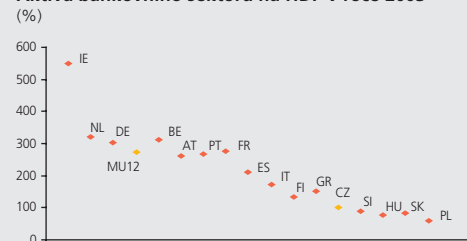
4.2 STRUKTURA FINANČNÍHO SEKTORU

Od poloviny 90. let již existují základní segmenty stávající finanční struktury ČR (banky, družstevní záložny, pojišťovny, penzijní fondy, investiční společnosti a fondy, leasingové společnosti a další finanční instituce). V jejich rámci však dochází k určitému strukturálnímu vývoji. Bankovní aktiva sice v uplynulém období absolutně rostla, jejich podíl na finančním sektoru však klesal v souvislosti s expanzí nebankovních subjektů a produktů. Banky relativně ztrácely oproti konkurenci i v důsledku očištných operací. V mezinárodním srovnání je váha bank ve finančním systému nejmenší mezi novými členskými zeměmi EU ze střední a východní Evropy. K poklesu váhy došlo i v případě investičních institucí a uzavřených investičních fondů na mělkém kapitálovém trhu. Naopak se zvyšovala váha dalších finančních institucí.

Diferenciace a rostoucí konkurence na trhu úvěrů a vkladů vedla k větší rozmanitosti v nabídce produktů. Pojišťovny na trhu životního a důchodového

GRAF IV.2

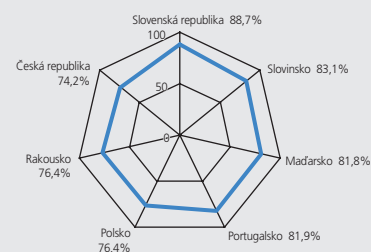
Aktiva bankovního sektoru na HDP v roce 2003 (%)

Pozn.: Vysoké hodnoty za LU nezahrnuty.
Pramen: ČNB, ČSÚ, ECB

GRAF IV.3

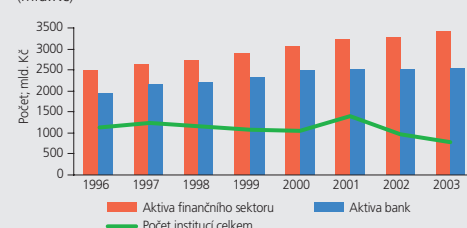
Podíl bankovního sektoru na aktivech finančního sektoru v roce 2003

Pozn.: Slovenská republika bez penzijních fondů.
Pramen: ČNB, ČSÚ, ECB

GRAF IV.4

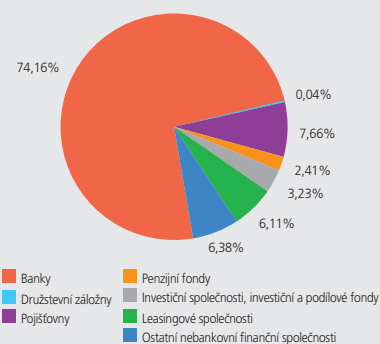
Počet institucí a objem aktiv ve finančním a bankovním sektoru (mld. Kč)

Pramen: ČNB, ČSÚ, Uddz

GRAF IV.5

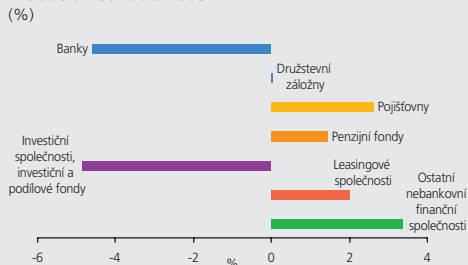
Podíly na aktivech finančního sektoru k 31.12. 2003

Pramen: ČNB, ČSÚ, MF ČR, Uddz, ALS

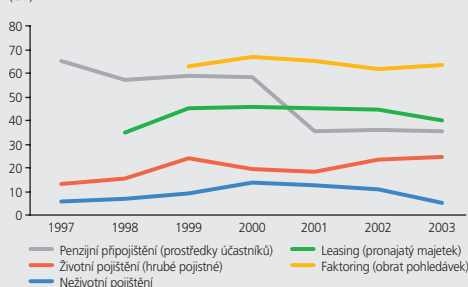
23 Poměr mezi bilanční sumou bankovního sektoru a HDP nemusí být vždy pouze ukazatelem vysoce rozvinutého domácího bankovního sektoru. Např. z důvodů daňových a regulatorních si vybírají některé banky za místo svého sídla jinou zemi. Příkladem je Lucembursko, které v tomto ukazateli dosahuje s hodnotou 32 více než desetnásobku eurozóny (3,1).

GRAF IV.6
Nárůst (pokles) podílu na aktivech finančního sektoru v období let 1996-2003 (%)

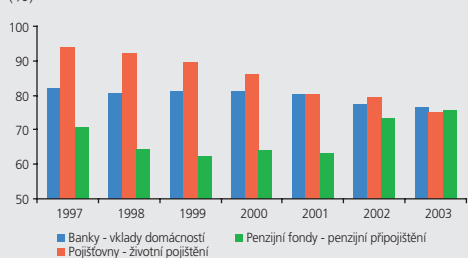
Pramen: ČNB, ČSÚ, MF ČR, Údáz, ALS

GRAF IV.7
Podíl bankovních finančních skupin na trhu (%)

Pramen: APF ČR, CAP, ALS, AFS.

GRAF IV.8
Tržní podíly 5 největších společností na relevantním trhu (%)

Pramen: ČNB, CAP

pojištění a penzijní fondy díky státnímu příspěvku nabídl obyvatelstvu atraktivní příležitost ke střednědobému i dlouhodobému investování, otevřené podílové fondy ke zhodnocení krátkodobých vkladů. Na straně úvěrů využily prostor leasingové společnosti pro úvěr malým a středním podnikatelům i domácnostem. Konkurenci bankám představují spotřebitelské úvěry a splátkové prodeje nabízené nebankovními finančními a obchodními institucemi.

Proces diverzifikace proběhl i v rámci bank, které v řadě případů stojí v čele konsolidačních finančních celků a dceřinými společnostmi významně kontrolují vybrané segmenty finančního trhu. Vedle aktivit v pojišťovnictví a v penzijním připojištění se to týká podnikání na kapitálovém trhu, v oblasti finančního leasingu, faktoringu i obchodu s nemovitostmi. Značná část těchto služeb, zejména na trhu depozit ale i na trhu úvěrů, je směřována na domácnosti.

4.3 STRUKTURA TRHU

Vývoj struktury trhu je faktorem ovlivňujícím konkurenční situaci v odvětví, a tedy i efektivnost a stabilitu finančních institucí. Důležitých je několik aspektů. Velké silné finanční instituce by na základě své kapitálové síly, schopnosti účinně řídit rizika a diverzifikovat své činnosti měly lépe odolat nepříznivým tlakům působícím z vnějšího prostředí. Koncentrace finančních činností do několika velkých institucí je v tomto smyslu pozitivním vývojem. Velké finanční instituce ovšem právě s ohledem na svou velikost mohou představovat systémové riziko ve větší míře než malé společnosti. To vede i k větší motivaci státu zasáhnout v případě potíží a velké problémové společnosti pomoci. Vedle toho, že státní pomoc znamená zásah do trhu a narušuje konkurenci, má rovněž svoje fiskální náklady a nezanedbatelné je riziko morálního hazardu, jež může svádět velké společnosti k více rizikovým aktivitám. V tomto kontextu proto vystupují do popředí naopak přednosti více konkurenční, tj. méně koncentrované struktury trhu. Konkurence by měla přispívat k růstu kvality služeb, ke snižování cen nabízených produktů, a tedy motivovat ke zvyšování efektivnosti.

Ve struktuře trhu probíhal v minulých letech v jednotlivých segmentech finančního sektoru poněkud odlišný vývoj. Zatímco např. v bankovníctví a v rámci penzijních fondů klesaly počty organizací působících v odvětví – v bankovníctví ze 40 v r. 2000 na 35 koncem r. 2003 a v sektoru penzijního připojištění ve stejném období z 19 na 12, v pojišťovnictví se stabilizoval počet subjektů v odvětví od r. 1997 okolo 40. V bankovníctví a v pojišťovnictví, představujících v současnosti hlavní součásti finančního sektoru, současně docházelo k postupnému mírnému poklesu koncentrace měřené podílem 5 největších finančních institucí na daném trhu. K opačnému vývoji docházelo v sektoru penzijních fondů, kde naopak koncentrace narůstala. Přes tento diferencovaný vývoj v počtu subjektů působících na trhu však postupně vznikala v těchto odvětvích obdobná struktura trhu s obdobnou úrovní koncentrace, kdy 5 největších společností kontrolovalo řádově 75 % trhu.

Jednotlivá finanční odvětví mají však svá specifika. Např. v bankovníctví je patrné současné úsilí mnoha bank získávat nové klienty pro úvěrové obchody, konkurence na této části trhu narůstá, zatímco trh depozit zůstává konzervativněji v rukou menšího počtu bank. Určitým způsobem o tom vypovídají i hodnoty Herfindahlova indexu měřícího úroveň koncentrace. Ty činily v bankovním sektoru v polovině r. 2004 pro aktiva 0,12, pro pohledávky za klienty 0,11 a pro primární depozita 0,14. Na trhu vkladů domácností se prosazovala konkurence vůči třem dominantním bankám jen pozvolna ze strany stavebních spořitelů (velké banky udržovaly pozici přes dceřiné stavební spořitelny) a formou akvizic a fúzí ze strany některých zahraničních bank působících v ČR.

Na trhu životního pojištění měla dlouhodobě výsadní postavení domácí pojišťovna, které konkurují zejména pojišťovny působící v rámci finančních skupin v čele s bankami. Převzetím některých problémových penzijních fondů posílila zahraniční konkurence se specializací na pojistný trh, silné postavení si udržely i dceřiné společnosti domácích bank. V roce 2003 domácí velké banky kontrolovaly téměř 36 % trhu penzijního připojištění, 24 % trhu životního pojištění ale pouze 5 % neživotního pojištění. Na kapitálovém trhu banky (jako největší investiční zprostředkovatelé) prostřednictvím dceřiných investičních společností obhospodařovaly domácí investiční fondy a většinu aktiv domácích otevřených podílových fondů.

4.4 BANKOVNÍ SEKTOR

4.4.1 Ziskovost a efektivnost

Stabilita bankovního sektoru byla v uplynulém období pozitivně ovlivněna vývojem ziskovosti. Dostatečná tvorba zisku zvyšovala schopnost bank absorbovat i vyšší rizika podnikání a vytvářela příznivé prostředí pro růst úvěrové emise.

Bankovní sektor uzavřel rok 2003 s čistým ziskem 30,2 mld. Kč, čímž navázal na kladné hospodářské výsledky tří předcházejících let. Čistý zisk k 30. 6. 2004 dosáhl 16,1 mld. Kč, což bylo o 2,1 mld. Kč více než ve stejném období loňského roku, a posílil tak finanční stabilitu sektoru jako celku (z 35 bank byly ztrátové pouze 3 banky). Pololetní výsledek naznačuje, že celková úroveň čistého zisku za rok 2004 by mohla být při nezměněném vývoji zhruba o 2 až 4 mld. Kč vyšší než v předcházejícím roce. Důvodem růstu čistého zisku je především vyšší tempo růstu zisku z finanční činnosti, než je tomu u správních nákladů. Dalším faktorem, který významně ovlivnil úroveň čistého zisku, byla opakovaně nižší čistá tvorba opravných položek.

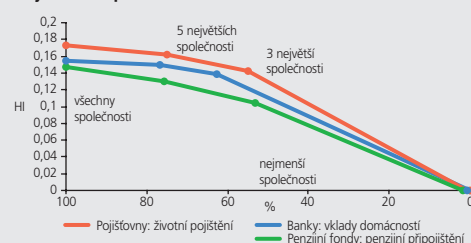
Tvorba zisku z finanční činnosti, která je základem výsledného hospodářského výsledku, se pohybovala za poslední 3 roky kolem úrovně 90 mld. Kč. Rozhodující složkou zůstává úrokový zisk s 59 % z celkové tvorby zisku z finanční činnosti za první pololetí 2004.

V létě 2004 banky reagovaly na zvýšení základních sazeb ČNB zvýšením komerčních sazeb z úvěrů a částečně i depozit, což by společně s pokračujícím růstem úvěrové emise mělo vést k dalšímu posílení úrokového zisku. Některé banky však z konkurenčních důvodů sahaly po zlevnění vybraných typů úvěrů, resp. u nich udržovaly stávající výše sazeb a zatím nepromítaly změněné tržní podmínky do svých marží.

Rostoucí podíl zaznamenal zisk z poplatků a provizí. Růst této ziskové položky je výslednicí více vlivů. Dochází k růstu objemů bankovních služeb, které jsou spojeny s poplatky a provizemi, jako jsou např. bezhotovostní platby (výplaty posílané na běžný účet zaměstnanec nahrazující výplatu v hotovosti, či inkaso z běžného účtu nahrazující platby prostřednictvím pošty) i využívání platebních karet. Jde rovněž o enormní rozmach spotřebitelských a hypotečních úvěrů. Ty sice přinášejí v průběhu splácení úrokový zisk, žádosti o úvěr však bývají na začátku celého procesu zpoplatněny. Poskytnutí hypotečního úvěru, a v některých případech i spotřebitelského úvěru, je rovněž spojeno se zřízením zpoplatňovaných účtů. Poplatkovou politikou se banky mimo jiné snaží směřovat klienty na levnější formy obsluhy účtů (např. internet či mobilní telefon) nevyžadující přímou osobní účast pracovníka banky. Téměř tři čtvrtiny zisku z poplatků a provizí získávají banky z platebního styku a z úvěrových činností, nezanedbatelná není ani cena zaplacená za poradenství a poplatky, které jsou vázány na různé balíčky služeb.

GRAF IV.9

Herfindahlův index (HI) a tržní podíl (%) tří a pěti největších společností na relevantním trhu v roce 2003

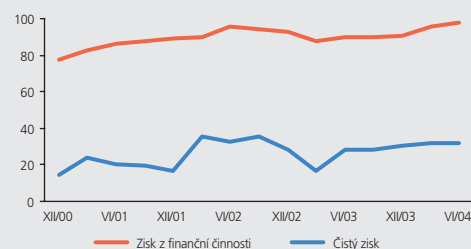

Pramen: ČNB

GRAF IV.10

Zisk z finanční činnosti a čistý zisk

(mld. Kč, bez Konsolidační banky a bank v nucené správě)

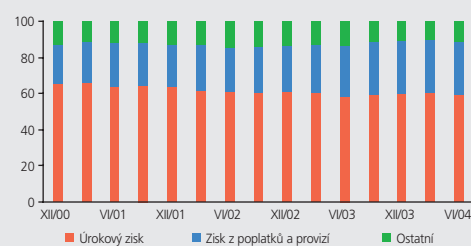

Pramen: ČNB

GRAF IV.11

Tvorba zisku z finanční činnosti

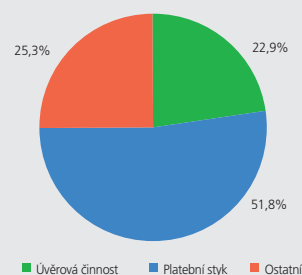
(%, bez Konsolidační banky a bank v nucené správě)

Pramen: ČNB

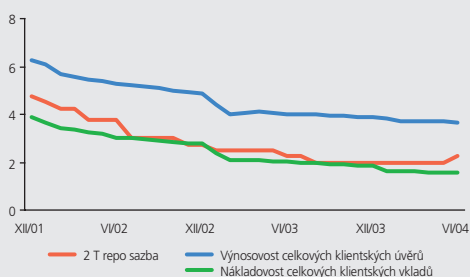
GRAF IV.12

Zisk z poplatků a provizí k 30. 6. 2004

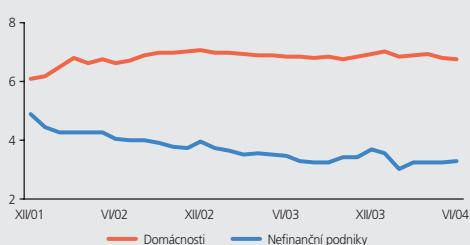
Pramen: ČNB

GRAF IV.13
Klientské a referenční sazby
(%, bez bank v nucené správě)

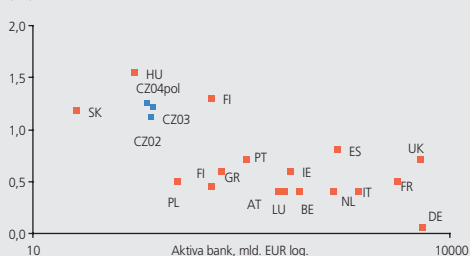
Pramen: ČNB

GRAF IV.14
Úrokové rozpětí
(p. b., celkové úvěry)

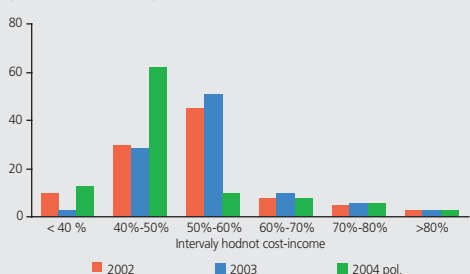
Pramen: ČNB

GRAF IV.15
Rentabilita aktiv v roce 2003
(%)

Pramen: ČNB, ECB

GRAF IV.16
Rozdělení hodnot cost-income
(% na aktivech bank)

Pramen: ČNB

Banky v řadě případů překročily ke zvýšení poplatků za bankovní služby. V této souvislosti by měla hrát důležitou roli formující se konkurenční struktura trhu v bankovníctví, jež by měla snižovat rizika nadměrného zvyšování cen. Podíl zisku z poplatků a provizí na celkové tvorbě zisku z finanční činnosti dosáhl v ČR v roce 2003 s 29 % hodnoty o 3 p.b. vyšší, než činil průměr v nových členských zemích EU.

Úrokový zisk generovaný bankami v jednotlivých sektorech ekonomiky závisí na objemech úvěrů a depozit a na úrokových sazbách, které jsou v relaci s výší úvěru (vkladu) a rizikovým profilem dlužníka. V prvním pololetí 2004 bylo tvořeno 6,9 % celkového úrokového zisku bank operacemi s vládním sektorem, 39,5 % operacemi s klienty, 19,4 % operacemi s bankami včetně centrální banky, 30 % dluhovými cennými papíry (především státními) a 4,2 % zajišťovacími úrokovými deriváty. Největší podíl tak připadá na zisk plynoucí z klientských operací, které současně představují nejrizikovější složku.

Úrokové rozpětí z operací s domácnostmi v červnu 2004 dosáhlo 6,76 bodu, zatímco v sektoru nefinančních podniků pouze 3,31 bodu. Nefinanční podniky jsou zvýhodněny nižším úročením úvěrů. Podnikový sektor současně vnímá úrokové sazby úvěrů citlivěji než obyvatelstvo, častěji volí floating před zafixováním sazeb, které je naopak dosud vnímáno pozitivně jako prvek jistoty u velké části obyvatelstva. V prvním pololetí 2004 si zvolily floating (nebo fixaci do 1 roku) domácnosti pro 12,2 % všech úvěrů na nákup bytových nemovitostí, zatímco 59,2 % těchto úvěrů mělo sazbu zafixovanou na dobu delší než 5 let. Podniková sféra naopak zvolila floating či fixaci do 1 roku pro 89,2 % všech nově čerpaných úvěrů a jen 4,2 % mělo sazbu zafixovanou na období delší než 5 let. Typ sazby však do značné míry závisí i na nabídce banky, nejen na zájmu vkladatele či příjemce úvěru. Zafixování sazeb vytváří riziko vyplývající z budoucího neočekávaného pohybu sazeb. Teoreticky by banky s ohledem na informační asymetrii a lepší schopnost predikovat budoucí vývoj ve srovnání s klienty měly být ve výhodnější pozici. I banky však mohou na zafixovaných sazbách prodělat. Zafixování sazeb vedlo v uplynulém období ve skupině stavebních spořitelen k nedostatečné úrovni dosahovaného úrokového rozpětí, a tím i k poklesu zisku z úroků. Tyto banky musely hledat jiné způsoby, jak pokles vykompenzovat, aby nebyla ohrožena jejich finanční stabilita.

Obyvatelstvo akceptuje poměrně vysoké úrokové sazby z úvěrů, které se tak staly významným zdrojem tvorby zisku bankovního sektoru v době, kdy byly úrokové sazby na svém minimu. Vyšší úročení úvěrů obyvatelstva odráží i vysoké transakční náklady spojené s velkým množstvím úvěrů o relativně malých částkách.

Ziskovost bankovního sektoru vyjádřená jako podíl čistého zisku na aktivech v uplynulém období nadále rostla a pohybuje se na relativně vysoké úrovni. V pololetí 2004 se přiblížila s 1,25 % dvojnásobku roku 2000. Podobně dobrých výsledků dosahují i další středoevropské nové členské země EU. Tento vývoj kontrastuje s nižší ziskovostí západoevropských zemí, jejichž bankovní sektory jsou dosud ovlivněny minulým ekonomickým útlumem.

Relativně vysoké úrovně dosahuje v posledních 4 letech rentabilita vlastního kapitálu vyjádřená podílem čistého zisku a kapitálu Tier 1. Za prvních 6 měsíců roku 2004 to bylo 23 %. Za celkové vysoké hodnoty v posledním období vděčí sektor domácích bank především skupině velkých bank, která byla mimořádně úspěšná.

Vedle ziskovosti je indikátorem výkonnosti a efektivnosti bank vývoj jejich nákladů. Relevantní jsou správní náklady a především náklady na zaměstnance

(necelých 50 % správních nákladů k 30. 6. 2004). Efektivnost vyjádřená podílem správních nákladů a zisku z finanční činnosti (cost-income) se v letech 2000 až 2003 pohybovala mezi 51 % až 54 %, dosavadní vývoj v roce 2004 zatím naznačuje mírný pokles hodnoty ukazatele, tedy pozitivní vývoj potvrzující trend posilování finančního sektoru jako celku. Banky, jejichž hodnota ukazatele se nachází v rozmezí 40 % až 50 %, disponovaly k 30. 6. 2004 téměř 62 % celkových aktiv (v této kategorii se nacházejí 3 velké banky).

Růst produktivity práce měřené objemem bilanční sumy spravované jedním zaměstnancem se po určitém poklesu v roce 2002 od 2. poloviny 2003 zrychluje a k 30. 6. 2004 dosáhl meziročně 9 %. V absolutní hodnotě představuje dosažená produktivita 64,8 mil. Kč na zaměstnance. Produktivita práce vyjádřená ziskem z finanční činnosti vygenerovaným jedním zaměstnancem vzrostla v pololetí 2004 meziročně téměř o 12 %.

4.4.2 Kapitál

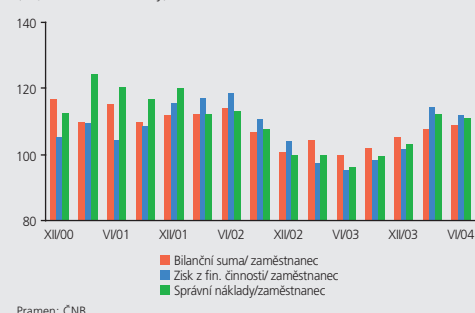
Čistý zisk se v posledních letech stal významným zdrojem kapitálu bank, díky kterému je bankovní sektor jako celek v současnosti dobře kapitálově vybaven. To snižuje potenciální finanční zranitelnost bank. Zisk vstupuje do kapitálu bank ve formě nerozděleného zisku a fondů tvořených ze zisku.

V předcházejících letech banky ponechaly rozhodující část zisku ve formě nerozděleného zisku, který se stal součástí celkového kapitálu. V roce 2004 se však rozhodly vyplatit podstatnou část zisku z roku 2003 ve formě dividend. To se týká především skupiny velkých bank, kde byla v některých případech vyplacena na dividendách i část nerozděleného zisku z předchozích let. K tomuto rozhodnutí byly banky vedeny zejména vysokou úrovní kapitálové přiměřenosti, která významně překračuje regulatorní minimum. Podíl dividend vyplacených akcionářům za rok 2003 činil téměř 90 % celkového rozděleného zisku a 79 % tvorby čistého zisku v roce 2003. Na celkovém odlivu zisku z ČR do zahraničí se bankovní sektor podílí zhruba 40 %. Současná vysoká tvorba zisku a jeho repatriace do zemí investorů souvisí s objektivní fází zralosti přímých zahraničních investic, které byly provedeny do bankovního sektoru v minulých letech. Odliv dividend významným způsobem přispívá k zvyšování schodku bilance výnosů, a tím i k prohlubování schodku běžného účtu platební bilance. Schopnost financovat tento odliv představuje riziko vnější nerovnováhy.

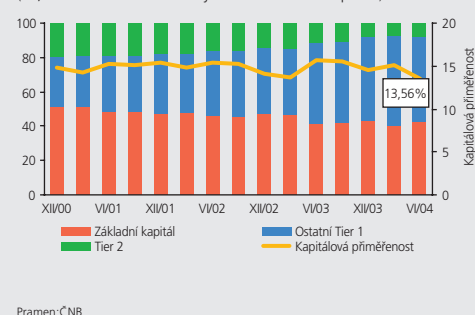
Kapitálová přiměřenost celého sektoru dlouhodobě převyšuje požadované minimum 8 %. V červnu 2004 dosáhla 13,56 %, od roku 2001 však postupně klesá (z 15,4 % na konci roku 2001). Důvodem je vyšší růst rizikově vážených aktiv (ta jsou následně promítnuta do kapitálového požadavku)²⁴ ve srovnání s růstem celkového kapitálu. Tento vývoj odráží větší pozornost věnovanou bankami otázce efektivnosti kapitálu v situaci, kdy se zmírnila rizika špatných půjček a došlo ke stabilizaci bankovního sektoru.

Kapitálová přiměřenost bank v ČR a její vývoj koresponduje s hodnotami a vývojem v ostatních nových členských zemích EU. Deset nových členů vykázalo v roce 2003 hodnotu průměrné kapitálové přiměřenosti 13,6 %, přičemž meziročně došlo k jejímu poklesu, a to stejně jako v ČR především v důsledku dynamického růstu rizikově vážených aktiv.

GRAF IV.17
Produktivita práce
(%, meziroční změny)

GRAF IV.18
Struktura kapitálu a kapitálová přiměřenost
(%, bez konsolidační banky a bank v nucené správě)

24 Hlavním důvodem je celkový růst úvěrové emise představovaný především růstem aktiv s vyšší rizikovou vahou.

Současná úroveň kapitálového vybavení bankovního sektoru je natolik vysoká, že by byla schopná udržet 8% hladinu kapitálové přiměřenosti i v případě významnějších neočekávaných šoků. V rámci modelu zátěžového testování bankovní sektor prokázal odolnost vůči hypotetickým změnám makroekonomických proměnných, a to ve dvou šokových scénářích představujících kombinace mírnějších i poměrně vysokých nepříznivých změn úrokových sazeb, měnového kurzu a kvality úvěrů.²⁵

4.4.3 Struktura aktiv

Struktura aktiv a pasiv vypovídá o největších potenciálních rizicích bank. Nejvýznamnějšími složkami aktiv jsou úvěry a rychle likvidní aktiva s podíly 38,8 %, resp. 37,6 % na bilanční sumě v červnu 2004. Úvěry představují rizikovější složku celkových aktiv, rychle likvidní aktiva jsou naopak reprezentována likvidními instrumenty se zaručenými, ale ne příliš vysokými výnosy.

Vývoj struktury aktiv odráží cyklický vývoj ekonomiky i některé dlouhodobější trendy. Trend poklesu podílu pohledávek za klienty, zřetelný v letech 1999 až 2001, se změnil v období ekonomického oživení v posledních třech letech na mírný růst. Svou roli ve stimulaci poptávky po úvěrech sehrály rovněž relativně nízké úrokové sazby. Mnoho bank se v posledním období zaměřuje stále více na drobnou klientelu. Banky za poslední tři roky podstatně rozšířily svoji nabídku úvěrů na bydlení a spotřebitelských úvěrů. Zaměření bank na domácnosti našlo v první polovině roku 2004 další oporu v uzákonění tzv. americké hypotéky.²⁶

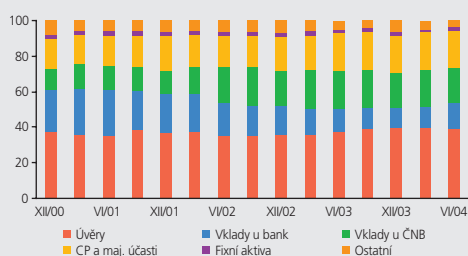
Rostoucí úvěrová emise by mohla významně přispět k růstu celé bilanční sumy sektoru. V prostředí rostoucích úrokových sazeb by současně banky mohly nadále zvyšovat ziskovost. Svoji roli bude hrát v nejbližších letech i další vývoj státního dluhu poskytující bankám bezrizikové investiční příležitosti. V momentě, kdy by došlo k neočekávanému zpomalení ekonomiky nebo se z jiného důvodu zhoršily bilance podniků a domácností, by však banky čelily nárůstu úvěrového rizika.

4.4.4 Vývoj úvěrů a kreditního rizika

Pohledávky za klienty k 30. 6. 2004 dosáhly 1 029,6 mld. Kč. Růst úvěrové emise v roce 2003 překročil 10 % a za prvních 6 měsíců 2004 dosáhl 3,4 %. Od konce roku 2001 je jasně zřetelný trend růstu úvěrů obyvatelstvu, který pokračoval v prvních 6 měsících roku 2004 (o 14 % oproti konci roku 2003). Podstatně mírnější je růst bankovních úvěrů podnikové sféře (o 3 % za 1. pololetí 2004), nepatrně vzrostly i úvěry živnostníkům. Tyto trendy se promítají do struktury úvěrové emise.

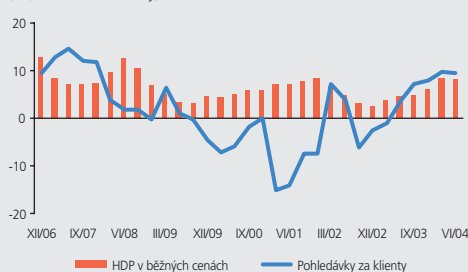
Úvěry podnikové sféře tvoří nejvýznamnější složku celkové úvěrové emise bank (43 % na konci 1. pololetí 2004). Pokles těchto úvěrů (stejně jako pokles jejich podílu na celkových úvěrech) se zastavil v 2. polovině roku 2003 a v následujícím období zaznamenal mírný růst. Emise bankovních úvěrů nefinančnímu sektoru k 30. 6. 2004 dosáhla 441,6 mld. Kč. Očekávaný vývoj celkové úvěrové emise bank je optimistický. Lze předpokládat, že bude v zásadě kopírovat vývoj v podnikové sféře, který se v roce 2004 vyznačoval po-

GRAF IV.19
Struktura aktiv
(%)

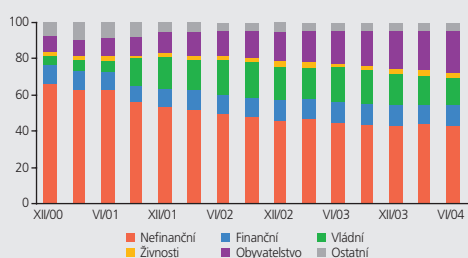
Pramen: ČNB

GRAF IV.20
Pohledávky za klienty a HDP
(%, meziroční změny)

Pramen: ČNB, ČSÚ

GRAF IV.21
Struktura úvěrů podle sektorů
(%)

Pramen: ČNB, ČSÚ

25 Parametry zátěžových testů a výsledky jsou obsaženy v příloze č. 1.

26 Hypotečním úvěrem tak může být úvěr použitý na libovolný účel, pokud je kryt zastavenou nemovitostí. Další informace jsou uvedeny v kapitole 4.4.7 Vývoj v oblasti regulace.

kračujícím vysokým tempem růstu průmyslové produkce a zlepšujícím se indikátorem podnikatelské důvěry. Vývoj úvěrové emise je konzistentní s urychlením růstu investic jako tahouna růstu HDP v posledním období. Nejvyššího nárůstu úvěrů za prvních 6 měsíců roku 2004 dosahují subjekty podnikající v odvětví stavebnictví s růstem úvěrové emise téměř o 1/4. Vývoj úvěrové emise nefinančním podnikům lze zasadit do širšího kontextu jejich výkonnosti, komplexní problematice tohoto sektoru je věnována kapitola 3.1 Nefinanční podniky.

Většina bankovních úvěrů podnikové sféře je poskytována v Kč. Korunová složka zůstává dlouhodobě na úrovni pohybující se kolem 80 %. Z hlediska splatnosti převažují u podniků krátkodobé úvěry (41,6 % z celkových úvěrů k 30. 6. 2004), jejich podíl na celku se však meziročně snížil ve prospěch střednědobých a dlouhodobých úvěrů. Změna struktury doby splatnosti naznačuje růst jejich použití na investice spíše než na krátkodobé potřeby provozního charakteru. I v tomto smyslu vývoj struktury úvěrů odpovídá současné fázi ekonomického cyklu. Bankovní úvěry jsou významnou, ale nikoli jedinou formou externího financování podnikové sféry. Na konci roku 2003 činily necelých 30 % cizích zdrojů podnikové sféry. Alternativní možnosti financování podniků jsou uvedeny v kapitole 3. Sektor podniků a domácností.

V roce 2004 pokračoval růst úvěrů obyvatelstvu. Celkové úvěry poskytnuté bankami tomuto sektoru k 30. 6. 2004 činily 240 mld. Kč, což znamená meziroční nárůst zadlužení sektoru o 36 %. V mezinárodním srovnání je současná dynamika růstu úvěrů sektoru obyvatelstva vysoká. Vychází však z nízké počáteční úrovně těchto úvěrů. Banky v ČR se začaly na sektor obyvatelstva zaměřovat výrazněji až od konce 90. let. Růst úvěrů drobné klientele souvisí se změnami v úsporném a spotřebním chování domácností a s nízkými úrokovými sazbami (i když, jak bylo uvedeno, jsou sazby pro obyvatelstvo vyšší ve srovnání s podniky) a rovněž s tím, že zvláště u objemově významnějších úvěrů obyvatelstvu lze tyto úvěry zajistit systémem ručitelů, pojištěním a zastavením majetku. Vývoj úvěrů domácnostem ve vazbě na jejich celkové bilance je zmíněn v kapitole 3.2. Domácnosti.

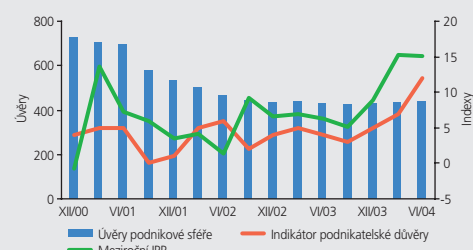
Růst úvěrů obyvatelstvu v uplynulém období předstihoval vývoj mezd a platů. Zadlužení obyvatelstva tak narůstalo. Čtvrtletní objemy mezd a platů vzrostly v roce 2003 téměř o 6 %, celkové úvěry obyvatelstvu však o 34 %. Výrazný předstih růstu úvěrů obyvatelstvu před růstem mezd pokračoval v prvním pololetí 2004.

Na straně úvěrů domácnostem rostly v minulém období zejména úvěry na bydlení, tj. hypoteční úvěry a úvěry ze stavebního spoření. Poněkud zpomaluje růst bankovních spotřebitelských úvěrů. Faktorem, který může negativně ovlivňovat výši zadlužení tohoto sektoru, je existence i jiných forem zadlužení vně bankovního sektoru. Nákupy na dluh, splátkové prodeje, leasing a půjčky z úvěrových karet dále zvyšují celkovou zadluženost tuzemské populace.

Hypoteční úvěry hrají s 41 % podílem (téměř 98 mld. Kč) k 30. 6. 2004 rozhodující roli ve struktuře celkových bankovních úvěrů obyvatelstva. V současné době lze čerpat hypoteční úvěry ve výši plné ceny zastavované nemovitosti, což podporuje zadlužování domácností stejně jako intenzivní výstavba nových bytů.

GRAF IV.22

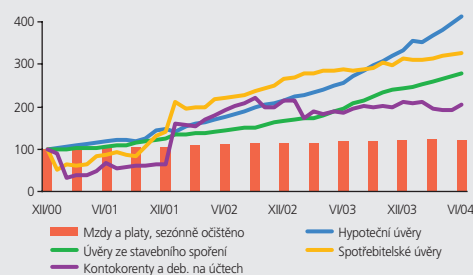
Úvěry podnikové sféry, indikátor podnikatelské důvěry a index průmyslové produkce (mld. Kč)

Pramen: ČNB, ČSÚ

GRAF IV.23

Vývoj mezd a platů a úvěrů obyvatelstvu v ČR (% , 100 % = XII/2000)

Pramen: ČNB, ČSÚ

Úvěrové riziko u hypotečních úvěrů je spojeno s několika faktory. Kromě i nadále rostoucího objemu těchto úvěrů²⁷ jde především o pohyby úrokových sazeb, které mohou změnit úroveň zatížení dlužníka splátkami, vývoj na trhu nemovitostí a krátkou historii, která dosud bankám neumožnila získat praktické zkušenosti s dlouhodobým splácením. Touto problematikou se blíže zabývají kapitoly 3.2 Domácnosti a 3.3 Ceny nemovitostí.

Spotřebitelské úvěry zůstávají i nadále v centru zájmu bank i klientů. Za leden až červen 2004 vzrostl stav spotřebitelských úvěrů obyvatelstvu o 4,5 % na 63 mld. Kč a představoval 2 % z celkových úvěrů daného sektoru. Průměrná výše nabízených úvěrů narůstá, současně roste výše úvěrů poskytnutých bez doložení příjmů. K enormnímu růstu spotřebitelských úvěrů docházelo stejně jako v případech jiných typů úvěrů obyvatelstvu především díky jejich nízké počáteční úrovni. Trend vývoje těchto úvěrů je dnes odlišný od většiny původních členských zemí Evropské unie. Meziroční tempo růstu se zpomaluje (z 30,5 % v polovině roku 2003 na 12,7 % v polovině roku 2004), v eurozóně původní zpomalování růstu přešlo v roce 2003 do absolutního více než 3% poklesu.

V souhrnu všech typů úvěrů se jejich kvalita za několik posledních let výrazně zvýšila. V pololetí 2004 dosáhl podíl klasifikovaných úvěrů na celkových úvěrech 10,8 % a podíl ohrožených úvěrů na celkových úvěrech 4,5 %, tj. o 24,7 p.b., resp. o 23,5 p.b. méně než v pololetí 1995, kdy bylo dosaženo maximálních hodnot.

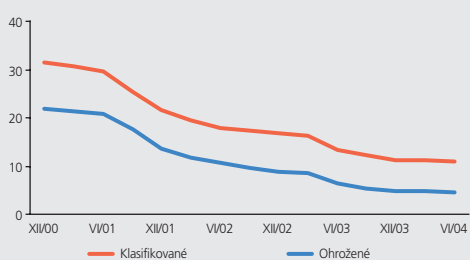
Kvalita úvěrů poskytovaných bankami v ČR je na srovnatelné úrovni s kvalitou bankovních úvěrů v ostatních nových členských zemích EU, kde problematické úvěry dosáhly na konci roku 2003 průměrně 10,7 %.

Ke zlepšení dochází u podniků. V červnu 2004 dosáhly klasifikované úvěry podnikům 43 % hodnoty z prosince 2000 a podíl klasifikovaných úvěrů na celkových úvěrech poprvé klesl těsně pod 20 %. Přesto zůstávají úvěry podnikům méně kvalitní složkou úvěrového portfolia.

Úvěry obyvatelstvu dosud patří v České republice mezi nejméně problematické. Podíl klasifikovaných na celkových úvěrech se dlouhodobě pohybuje okolo 6 %. Zhoršení kvality však nelze ve střednědobém horizontu vyloučit v důsledku jejich dynamického růstu. Kvalita těchto úvěrů se významně liší v závislosti na účelu. Klasifikované hypoteční úvěry dosahují od konce roku 2000 podílu v rozmezí 2 % až 3,5 % celkových hypotečních úvěrů, jejich podstatná část je navíc tvořena sledovanými úvěry. Nižší rizikovost úvěrů na bydlení souvisí s vyšším důrazem bank na hodnocení platební schopnosti klientů a s existencí nemovitosti jako zástavy. Vysoká kvalita této složky souvisí rovněž s motivací dlužníků udržet si vlastní bydlení, na které byl úvěr pořízen. Rizikovost hypotečních úvěrů zřejmě vzroste s růstem úrokového zatížení u nově poskytnutých úvěrů a při aktualizaci sazeb zafixovaných na kratší dobu.

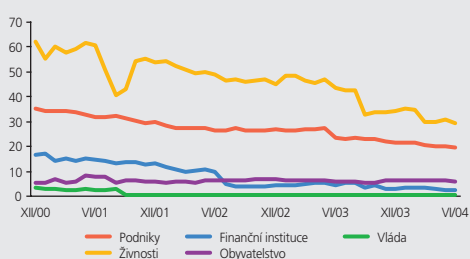
U spotřebitelských úvěrů je disciplinovanost obyvatelstva splácet včas a v plné výši podstatně nižší. Tyto úvěry krátkodobého charakteru také bývají bankami mnohem méně zajištěny. Jejich kvalita se v minulosti průběžně zhoršovala, po-

GRAF IV.24
Sledované a ohrožené úvěry
(% celkových úvěrů, bez Konsolidační banky a bank v nucené správě)

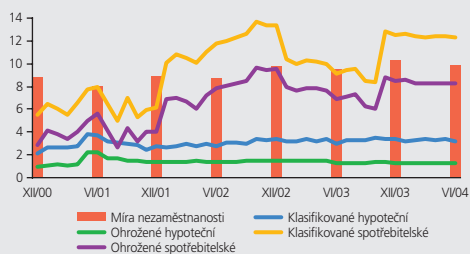
Pramen: ČNB

GRAF IV.25
Sledované a ohrožené úvěry podle ekonomických sektorů
(% celkových úvěrů daného sektoru, bez Konsolidační banky)

Pramen: ČNB

GRAF IV.26
Sledované a ohrožené hypoteční a spotřebitelské úvěry obyvatelstvu
(% celkových úvěrů daného účelu, bez Konsolidační banky)

Pramen: ČNB, ČSÚ

27 Strmý růst hypotečních úvěrů, stejně jako úvěrů ze stavebního spoření, v ČR vyplývá rovněž z nízké počáteční základny, neboť tyto typy úvěrů se začaly poskytovat v polovině 90. let. Při srovnání úvěrů poskytnutých na bytové účely klientům mezi ČR a eurozónou lze vidět v posledních letech odlišný vývoj. Zatímco úvěry v ČR rostly v roce 2003 o 46 %, za prvních 6 měsíců roku 2004 o 19 %, v eurozóně došlo ke zpomalování růstu z 10 % v roce 2000 na 8 % v roce 2003.

díl klasifikovaných spotřebitelských úvěrů na celkových spotřebitelských úvěrech v pololetí 2004 překročil 12 %. Faktorem signalizujícím možné zlepšení je zvolnění tempa růstu spotřebitelských úvěrů. Riziko spojené se spotřebitelskými úvěry promítají banky do úrokových sazeb, které jsou u tohoto typu úvěrů nejvyšší.

Nejvyšší kvalitou, tj. nejnižším podílem klasifikovaných úvěrů na celkově poskytnutých úvěrech, se vyznačují úvěry vládnímu sektoru (dlouhodobě asi 0,5 %), následované nebankovními finančními institucemi, jejichž podíl klasifikovaných úvěrů na celkových v roce 2004 klesl z 3,5 % na 2,7 %. Sektorem představujícím pro banky nejvyšší riziko jsou živnosti, kde téměř 1/3 úvěrů patří mezi klasifikované.

Rozdílné je rovněž rozdělení hodnot podílu ohrožených úvěrů na celkových úvěrech u jednotlivých bank. Toto rozdělení nicméně zaznamenalo v průběhu sledovaného období značný posun. Zatímco banka s nejnižší kvalitou úvěrů musela zařadit mezi ohrožené úvěry na konci roku 1995 celkem 83,5 % svých úvěrů, o 5 let později vykazovala maximum banka s hodnotou podílu 77,2 %. K 30. červnu 2004 byla z pohledu kvality aktiv nejméně úspěšná banka, která měla ve svém úvěrovém portfoliu 23 % ohrožených úvěrů.

Rozhodující roli, pokud jde o kvalitu aktiv, hraje vysoký stupeň obezřetnosti bank při poskytování nových úvěrů. Důvodem rostoucí kvality úvěrů v minulosti bylo rovněž převádění úvěrů s nízkou kvalitou mimo bankovní sektor, ke kterému docházelo v souvislosti s předprivatizačním očišťováním portfolií velkých bank se státním podílem. Od začátku roku 2000 do pololetí 2004 prodaly banky nebankovním subjektům, především ČKA, úvěry v hodnotě 151 mld. Kč. Mezi nejčastější formy úbytků sledovaných a ohrožených úvěrů patří jejich standardní splácení, časté je rovněž překlasiifikování do kategorie standardních úvěrů.

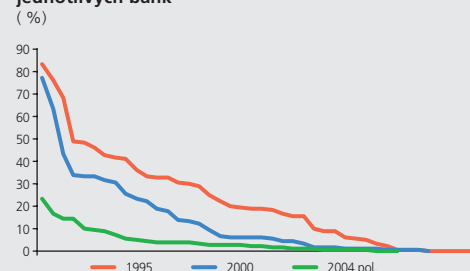
Potenciální ztráty z úvěrového portfolia jsou na úrovni celého bankovního systému plně kryty rezervami, opravnými položkami a zástavami. Stupeň krytí všemi uvedenými formami v červnu 2004 překročil 150 % potenciálních ztrát. Objem opravných položek a rezerv ve své absolutní hodnotě klesá jako přímá reakce na rostoucí kvalitu aktiv. Svou roli může v procesu zvyšování kvality úvěrů hrát i využívání údajů z registrů dlužníků.²⁸

Přes uvedený pozitivní vývoj kvality úvěrového portfolia zůstává úvěrové riziko hlavním rizikem pro většinu bank. V této souvislosti byl modelově simulován šok do kvality úvěrů. Výsledky zátěžového testu ukázaly, že ani poměrně výrazný nárůst špatných půjček by pro bankovní sektor jako celek neznamenal pokles kapitálové přiměřenosti pod regulatorní minimum.

4.4.5 Zdroje financování aktiv

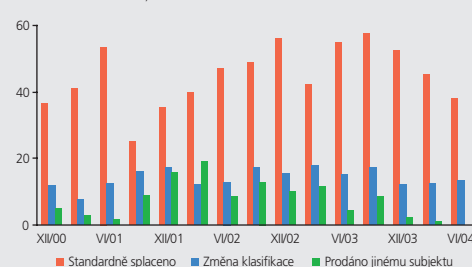
Rizika bankovního podnikání vyplývají rovněž z časového a měnového nesouladu aktiv a pasív a z nesouladu mezi různými zdroji financování a způsobem jejich užití.

GRAF IV.27
Podíl ohrožených úvěrů na celkových úvěrech dle jednotlivých bank (%)

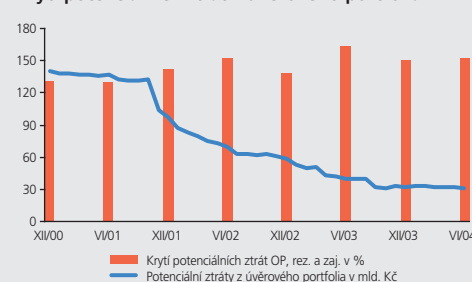
Pramen: ČNB

GRAF IV.28
Formy úbytků sledovaných a ohrožených úvěrů (mld. Kč, bez Konsolidační banky a bank v nucené správě, bez kontokorentů)

Pramen: ČNB

GRAF IV.29
Krytí potenciálních ztrát z úvěrového portfolia

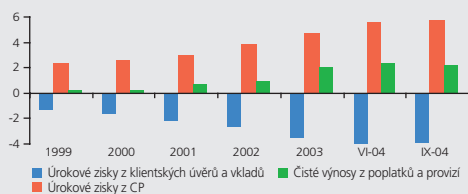

Pramen: ČNB

²⁸ V ČR působí tři úvěrové registry. ČNB provozuje Centrální registr úvěrů s daty o právnických osobách a živnostnících. Czech Banking Credit Bureau je komerční úvěrový registr s daty o splácení úvěrů občany a živnostníky. Údaje třetího registru Solus (Sdružení na ochranu leasingu a úvěrů spotřebitelům) mohou využívat ve svých úvěrových procesech z bankovních institucí pouze ty, které se na jeho vytvoření podílely.

GRAF IV.1.BOX
Vývoj úrokových zisků a poplatků ve stavebních spořitelnách

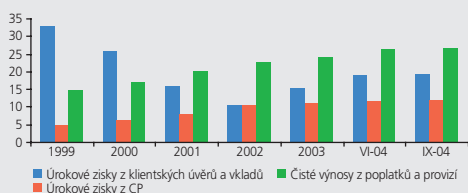
(mld. Kč)

Pramen: ČNB

GRAF IV.2.BOX
Vývoj úrokových zisků a poplatků v bankách (bez stavebních spořitelen)

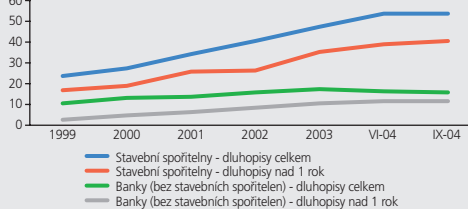
(mld. Kč)

Pramen: ČNB

GRAF IV.3.BOX
Portfolio dluhopisů na celkových aktivech

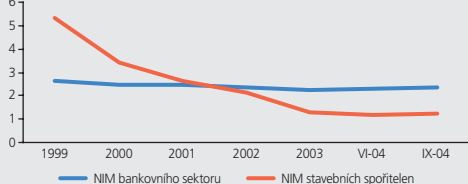
(%)

Pramen: ČNB

GRAF IV.4.BOX
Čistá úroková marže (NIM)

(%)

Pramen: ČNB

Přebytek primárních zdrojů nad úvěrovou emisí dosáhl v červnu 2004 pro bankovní sektor jako celek 76 %. Mezi jednotlivými skupinami bank a jednotlivými bankami se situace z pohledu zdrojů využitelných pro financování bankovních aktiv liší. Pobočky zahraničních bank dosahující hodnot mezibankovního poměru (pohledávky z mezibankovního trhu/závazky z mezibankovního trhu) menších než 1 využívají mezibankovní trh jako zdroj financování, naopak velké banky (v pololetí 2004 hodnota poměru 2,1) na tomto trhu umísťují část primárních klientských vkladů, pro které nenalézají ze svého pohledu výhodnější umístění.

Nepoměr mezi formami jednotlivých zdrojů financování a způsobem jejich užití může ohrozit potenciálně především skupinu stavebních spořitelen, kde v současnosti převažují vklady klientů nad poskytnutými úvěry téměř dvojnásobně. Vyrovnaní objemů depozit a úvěrů se předpokládá v horizontu let 2008 – 2010. Vzhledem k výraznému úbytku nových smluv v roce 2004, který následoval po novele příslušného zákona snižující příspěvek státu pro spořitele, však nelze zcela vyloučit scénář, ve kterém budou stavební spořitelny hledat pro financování úvěrů jiné zdroje. Financování na mezibankovním trhu může být příčinou obtíží finančního řízení těchto bank především pokud by došlo k cílenějšímu růstu úrokových sazeb.

V rámci zátěžového testu byl modelován šok do úrokových sazeb, který pro stavební spořitelny představuje vyšší zátěž. Pro bankovní sektor jako celek zátěžový test nesignalizoval významné úrokové riziko.

Box

Stavební spořitelny a úrokové riziko

Podnikání na trhu stavebního spoření má specifické rysy, které se odrážejí ve struktuře bilancí stavebních spořitelen. Na straně pasiv dominují vklady účastníků stavebního spoření, které ke konci 3. čtvrtletí 2004 představovaly 93 % bilanční sumy. Tyto vklady jsou úročeny fixní úrokovou sazbou.

Jiná je situace na straně aktiv, kde jsou úrokové sazby a výnosy mnohem pohyblivější. Podstatnou část strany aktiv tvoří investice do instrumentů peněžního a kapitálového trhu vyhovující požadavkům na bezpečnost. Významný je podíl dluhopisů. V polovině roku 2004 dluhopisy představovaly 54 % aktiv stavebních spořitelen ve srovnání s 16 % u ostatních bank (přičemž dluhopisy se splatností nad 1 rok představovaly 39 % aktiv, resp. 11 %). Úvěry stavebního spoření představovaly ke stejnému datu 27 % klientských vkladů, resp. 25 % bilanční sumy. V letech 2002 – 2003 došlo k významnému poklesu sazeb a výnosů na peněžním a kapitálovém trhu, což vedlo k výraznému poklesu čisté úrokové marže stavebních spořitelen. Tento vývoj kontrastuje s relativně stabilní marží ostatních bank. Přes tento vývoj stavební spořitelny vyplácely v uplynulých letech relativně vysoké dividendy svým akcionářům, v rozmezí 10 -15 % kapitálu.

Citlivost bilancí stavebních spořitelen na pohyb úrokových sazeb je umocněna vyšší durací dluhopisového portfolia ve srovnání s ostatními bankami. Průměrná durace dluhopisů se splatností nad 1 rok držených stavebními spořitelny v polovině roku 2004 byla 3,4 roku ve srovnání s 2,2 roku u ostatních bank.

Uvedená struktura bilancí stavebních spořitelen má svůj význam při hodnocení tržních rizik v odvětví. Z podstaty svého podnikání nejsou stavební spořitelny vystaveny přímému měnovému riziku. Úrokové riziko je ale větší než v případě bank a mohlo by se projevit v kapitálové přiměřenosti.

Nízké úrokové sazby v minulém období stimulovaly výpůjčky, nikoli úsporné vklady, což vedlo k zhoršování časového souladu v případě dlouhodobé splatnosti. Klienti s výjimkou stavebního spoření vázaného na dosažení prémie nevyhledávali termínované, resp. dlouhodobé termínované vklady. Na straně aktivních obchodů byla patrná snaha využít nízkého úročení, využít historicky nejvýhodnější nabídky hypotečních úvěrů.

Vzhledem k růstu úrokových sazeb se dá v příštím období očekávat také růst objemu dlouhodobých cizích zdrojů bank. Očekávaný mírný růst dlouhodobých klientských depozit bude zřejmě doplněn celkově rostoucím objemem hypotečních zástavních listů, jejichž nové emise byly podpořeny několika legislativními kroky (viz kapitola 4.4.7).

U krátkých splatností převažují pasiva nad aktivy. Pokud se ale zohlední obvyklá likvidita netermínovaných vkladů, je soulad aktiv a pasiv s krátkou dobou splatnosti v posledních dvou letech velmi dobrý.

Rizika plynoucí z měnového nesouladu aktiv a pasiv v bilancích bank v ČR jsou minimalizována prostřednictvím limitů na otevřené měnové pozice. Tyto limity nejsou většinou bank v současné době plně využívány. Problematika měnového rizika je dále zmíněna v následující kapitole.

4.4.6 Mezinárodní aspekty

Nové aspekty přináší pokračující proces propojování bankovního sektoru v České republice se zahraničím. Toto propojení má několik podob. Nedávná privatizace státních podílů v bankách zahraničními investory a různé formy působení zahraničních bank na území ČR patří mezi nejvýznamnější. To přináší i některá rizika.

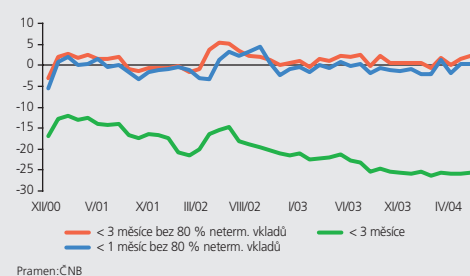
Český bankovní sektor je téměř plně pod kontrolou zahraničních vlastníků. K 30. 6. 2004 se zahraniční akcionáři podíleli na základním kapitálu bank 85,1 %, pod zahraniční kontrolou (přímou i nepřímou) bylo ke stejnému datu 96 % celkové bilanční sumy sektoru. Vysoké zastoupení zahraničního kapitálu na bankovním sektoru je typické i pro některé další nové členské země EU.²⁹

Mateřské zahraniční bankovní instituce umožnily přenos manažerského know-how a nových technologií, rozšířily nabídku bankovních produktů a služeb, zavedly moderní distribuční kanály a změnily přístup ke klientovi. Zvýšení kvality řízení rizik a důraz kladený na vnitřní kontrolní systémy vedly k posílení stability bank. Všechny uvedené faktory v konečném důsledku přispěly k dosažení relativně vysoké opakované ziskovosti sektoru a k uspokojivému vývoji kvality aktiv a tvorby kapitálu.

Převažující zahraniční vlastnictví může být na druhé straně potenciálním zdrojem rizik při přenášení ekonomických problémů v zemích sídla mateřských bank a centrál či v mateřských bankách samotných. V některých případech západoevropské banky podnikají v několika nových členských zemích najednou. Riziko mezinárodní nákazy by tak mohlo dále narůstat. Je však třeba uvést, že podle ratingů zemí sídla zahraničních mateřských bank

GRAF IV.30

Kumulativní netto rozvahové pozice
(% podílu na bilanční sumě, včetně podrozvahy)

Pramen: ČNB

TAB. IV.1

Rating ČR a zemí sídla zahraničních mateřských bank
(platné v srpnu 2004)

	Fitch		
	LT Foreign currency	ST Foreign currency	LT Local currency
ČR	A-	F2	A
Belgie	AA	F1+	AA
Francie	AAA	F1+	AAA
Rakousko	AAA	F1+	AAA
	Moody's		
	Bonds & Notes LT	Bonds & Notes ST	Bank deposits LT
ČR	A1	P-1	A1
Belgie	Aaa	P-1	Aaa
Francie	Aaa	P-1	Aaa
Rakousko	Aaa	P-1	Aaa
	Standard & Poor's		
	LT Foreign Currency	Foreign ST Currency	LT Local Currency
ČR	A-	A-2	A
Belgie	AA+	A-1+	AA+
Francie	AAA	A-1+	AAA
Rakousko	AAA	A-1+	AAA

Pramen: ČNB

29 Na konci roku 2003 dosáhl podíl aktiv kontrolovaných zahraničním kapitálem nejvyšší hodnoty v Estonsku (97 %), na Slovensku činil stejně jako v ČR 96 %. Velmi vysoký je tento podíl rovněž v Maďarsku (83 %), v Lotyšsku (91 %) a v Polsku a na Maltě se shodnými 68 %. Domácí kapitál převládá v Litvě, ve Slovinsku a na Kypru. Zahraniční investoři, především banky z EU15, kontrolovali přibližně 70 % aktiv bankovních sektorů nových členských zemí.

TAB. IV.2
Rating českých bank a jejich zahraničních mateřských bank
 (platné v srpnu 2004)

	Fitch		
	LT	ST	Individual
ČSOB/KBC	A+/AA-	F1/F1+	C/B-C
KB/SG	A/AA-	F1/F1+	C-D/B
ČS/Erste Bank	A-/A	F2/F1	C/B-C

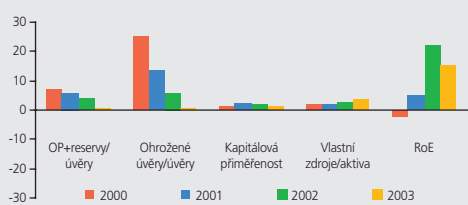
	Moody's		
	Bank Dep LT	Bank Dep ST	Fin. Strength
ČSOB/KBC	A1/Aa3	P-1/P-1	C-/B
KB/SG	A1/Aa3	P-1/P-1	C-/B
ČS/Erste Bank	A2/A1	P-1/P-1	D+/B-

	Standard & Poor's		
	Foreign Cur. LT	Foreign Cur. ST	Local Cur. LT
ČSOB/KBC	BBB+/A	A-2/A-1	BBB+/A
KB/SG	BBB+/AA-	A-2/A-1+	BBB+/AA-
ČS/Erste Bank	BBB+/-	A-2/A-2	BBB+/-

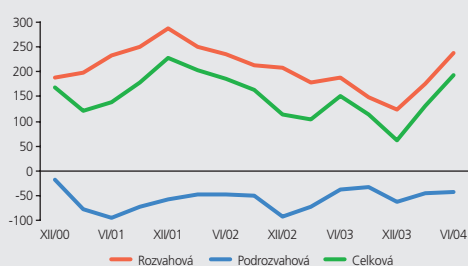
Pramen: ČNB

GRAF IV.31
Diference hodnot vybraných ukazatelů čtyř největších českých bank a jejich zahraničních matek
 (p. b.)

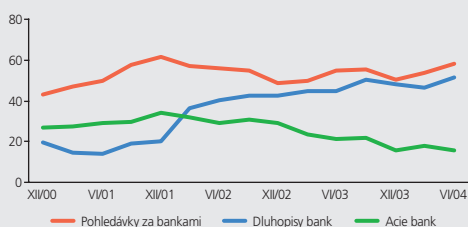
Pramen: ČNB, BankScope

GRAF IV.32
Poloha bankovního sektoru vůči nerezidentům
 (mld. Kč)

Pramen: ČNB

GRAF IV.33
Nerezidentské obchody vůči bankám v zemích EU
 (% celkových obchodů daného typu)

Pramen: ČNB

je scénář přenosu ekonomických problémů do České republiky ne příliš pravděpodobný. Omezení úvěrové aktivity dceřiných bank ale nelze na základě provedených studií vyloučit v případě recese či finančního otřesu v zemi sídla matky.

Druhým možným rizikem je zmíněné odčerpávání zisků formou dividend do zahraničí. Rozhodnutí o velikosti zisku repatriovaného do domovské země závisí na stupni životního cyklu dceřiné banky, na ekonomické a politické situaci v zemi i na samotné výkonnosti dceřiné společnosti. V roce 2004 tak byly zaznamenány podstatně vyšší výplaty dividend plynoucí do zahraničí, než tomu bylo v předchozích letech.

Z pohledu stability českého finančního sektoru dále nelze podceňovat menší váhu, kterou mají dceřiné banky a pobočky zahraničních bank v České republice pro své „velké“ mateřské banky a domovské dohlázele ve srovnání s jejich velkým, až rozhodujícím významem v českém bankovním, i celém finančním sektoru.

Čtyři největší české banky v zahraničním vlastnictví objemem spravované bilanční sumy zdaleka nedosahují významu svých matek a v případě posouzení ratingovými agenturami jsou hodnoceny o něco hůře (nalézají se však v investičním stupni hodnocení). Při srovnání poměrových ukazatelů však předstihují v některých případech své zahraniční majitele. Větší výkonnost dceřiných bank je zřetelná u ukazatelů odvozených z tvorby zisku, zatímco charakteristiky kvality úvěrového portfolia se přiblížily hodnotám zahraničních matek výrazněji až v roce 2003.

Zahraniční vlastnictví přispělo, jak bylo naznačeno, k otevření českého bankovního sektoru vůči zahraničním ekonomikám. Celková pozice bankovního sektoru vůči nerezidentům vykazující již od roku 1998 převahu pohledávek nad závazky se k 30. 6. 2004 zvýšila v důsledku protichůdného vývoje nerezidentských aktiv a pasiv. Ve vztahu k nerezidentům výrazně posílila celková pozice bankovního sektoru jako věřitele, což by mohlo představovat určité ohrožení návratnosti pohledávek v případě, že by jejich podstatná část byla spojena s rizikovějšími regiony. V současné době jsou však hlavními obchodními partnery českých bank bankovní instituce a nebankovní subjekty v zemích Evropské unie. Potenciál možného rizika nákazy prostřednictvím bankovních sektorů zemí EU není významný vzhledem k diverzifikované teritoriální orientaci strategických vlastníků domácích bank a dalších zahraničních bankovních subjektů podnikajících na tuzemském trhu. Obchody s nerezidenty se vyznačují značnou volatilitou, jejich významná část je vázána na operace na mezibankovním trhu (asi polovina nerezidentských aktiv), ve kterých se domácí banky snaží využít podmínek na zahraničních trzích k efektivnímu využití svých zdrojů.

Významné jsou především nerezidentské mezibankovní obchody s partnery sídlícími v Belgii, Francii, Itálii, Rakousku, a Německu, tj. v zemích vlastníků rozhodujících českých bank. Jedná se tudíž především o vazby mezi mateřskými bankami a jejich dcerami. Mezibankovním operacím se zahraničními bankami se v poslední době svým významem blíží dluhopisy emitované bankami v EU. Potenciální riziko nákazy spojené s mezibankovním trhem měřené podílem expozice na celku vůči bankám v USA a Asii je výrazně pod úrovní možného rizika vůči zemím EU, pohledávky za bankami z těchto regionů netvoří dlouhodobě jednotlivě ani 3 % z celku. Podíl klasifikovaných úvěrů vůči zahraničním bankám je prakticky nulový.

Angažovanost českých bank vůči nebankovní zahraniční klientele je s výjimkou Slovenska³⁰ spíše výjimečná.

Bankovní sektor provozuje obchodní aktivity v rozhodující míře v domácí měně (v červnu 2004 více než 83 % aktiv) a otevřenost devizové pozice je relativně malá. K poklesu dlouhé devizové pozice docházelo průběžně až do pololetí 2002, kdy se změnila na krátkou devizovou pozici. Ta k 30. 6. 2004 dosáhla necelého 1 % aktiv. Přímé měnové riziko není významné.

Pohledávky za klienty jsou v současnosti evidovány z 86 % v Kč. V posledních letech zaznamenaly nárůst pohledávky v EUR. Trend růstu logicky odpovídá rostoucím obchodům klientů domácích bank s partnery z eurozóny a lze očekávat jeho pokračování. Na straně klientských depozit je podíl Kč vyšší než u pohledávek a blíží se 90 % celku. Eurová složka primárních vkladů se za poslední 4 roky ustálila na 6 % - 7 %. Celková pozice z klientských depozit a úvěrů v euru je téměř vyrovnaná. Devizová pozice na trhu klientských úvěrů a vkladů v USD se vyznačuje lehkou převahou pasiv.

Bankovní sektor byl v rámci zátěžového testu vystaven modelovému šoku do měnového kurzu. Výsledky testu potvrzují, že pro bankovní sektor jako celek není měnové riziko významné.

Dalším aspektem vazeb mezi českou ekonomikou a bankovními sektory ze zemí Evropské unie je poskytování bankovních služeb na území ČR zahraničními bankami. Této problematice je věnována pozornost v následující části.

4.4.7 Vývoj v oblasti regulace

Současné změny v oblasti regulace a legislativy probíhají v rámci pokračující harmonizace podmínek pro vytvoření jednotného prostředí, které by mělo bankám v rozšířené Evropské unii umožnit rovné podmínky podnikání. Připravované nové předpisy a novely stávajících dokumentů reagují také na požadavky nové kapitálové koncepce (Basel 2) a na další vývoj rychle se měnícího domácího i mezinárodního prostředí finančních trhů.

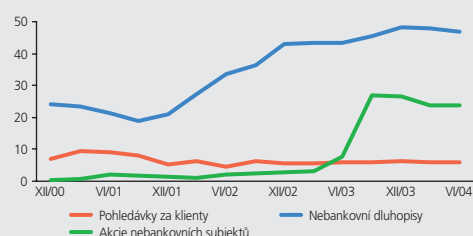
Nová kapitálová koncepce Basel 2

Cílem nové kapitálové koncepce je zvýšení bezpečnosti a stability finančních systémů, zavedení přesnějších a citlivějších pravidel pro řízení rizik a výpočet regulatorního kapitálu a dále také motivace k rozsáhlejšímu zveřejňování informací přímo od bank s cílem zvýšení disciplinující role trhu. Tyto cíle se promítají v citlivějším přístupu k měření rizik v závislosti na rizikovém profilu banky a v přesnějších postupech kvantifikace regulatorního kapitálu každé jednotlivé banky.

Banky se připravují na implementaci požadovaných změn kontinuálně již od roku 2002. Změny plynoucí z Basel 2 tak ovlivňují chování bank již v období před jejich zavedením a vyžadují významné externí (informační systémy, vývoj modelů) i interní (vzdělávání, přechod na nové procesy) investice související s implementací nové koncepce.

GRAF IV.34

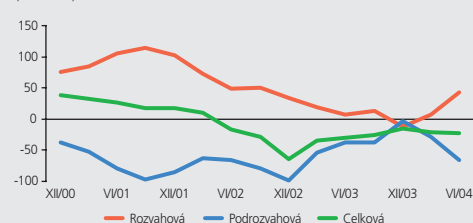
Nerezidentské obchody vůči klientům v zemích EU
(% celkových obchodů daného typu)

Pramen: ČNB

GRAF IV.35

Devizová pozice bankovního sektoru
(mld. Kč)

Pramen: ČNB

³⁰ Vysoký podíl klientských úvěrů, majetkových účastí a fixně úročených cenných papírů souvisí především se silnou historickou vazbou ČSOB na Slovensko. K 30. 6. 2004 disponovala tato banka na Slovensku více než 200 poboček.

Z pohledu finanční stability se významným prvkem stává regulatorní nejistota bank plynoucí z toho, že příslušná směrnice EU implementující principy Basel 2 dosud nemá konečnou podobu a nelze tudíž vyloučit ani změny mající významnější dopad. Druhým prvkem vnášejícím nejistotu do bankovního prostředí je určité potlačení úlohy národních regulátorů a naopak zdůraznění úlohy konsolidovaných regulátorů na úrovni EU. Práva bankovního dohledu v ČR tak mohou být díky posunu v pravomocích ve srovnání se současným stavem omezena. Rozsah a dělba pravomocí se podle současného návrhu nekryje s konkrétní odpovědností za provedení rozhodnutí a je předmětem diskuse v rámci EU. Vytvoření funkce konsolidovaného regulátora na evropské úrovni si zřejmě vyžádá významnější zásahy do dnešní podoby zákona o bankách.

Banky působící v ČR považují nejistoty spojené s připravovanými regulatorními změnami za potenciální zdroje rizik. Z výběrového šetření mezi českými bankami uskutečněného v první polovině roku 2004 vyplynulo, že riziko plynoucí z očekávaných regulatorních změn považuje za střední až velké 87 % dotázaných bank.

Nová kapitálová koncepce se kromě významné změny v řízení rizik promítne podstatným způsobem do změny výpočtu kapitálového požadavku. Velké zahraniční banky očekávají v důsledku nově očekávaných změn úsporu kapitálu, závěry průzkumu provedeného mezi českými bankami jsou však méně optimistické. Kapitálový požadavek k operačnímu riziku může zřejmě podstatně zvýšit celkový kapitálový požadavek.

Účtování v reálné hodnotě

Do účetnictví domácích bank jsou postupně implementovány principy účtování v reálné hodnotě (fair value accounting, dále jen FVA). Dosud odlišné principy účtování používané v jednotlivých zemích neumožňují plnou srovnatelnost národních bankovních sektorů a rovněž ztěžují situaci subjektům vlastněným zahraničními investory, které musí vést své účetnictví v dvojí podobě, což zvyšuje náklady těchto institucí.

Přímé promítnutí FVA do hospodářského výsledku sehrává pozitivní úlohu, neboť umožňuje odhalit případné a dosud skryté nedostatky (či nekalé praktiky) využívající současný účetní systém. FVA umožňuje včasnější rozpoznání poklesu kvality aktiv než použití historických cen a může tak napomoci rychlejšímu přijetí vhodných opatření. To by v konečném důsledku mělo vést k posílení důvěry a stability jednotlivých institucí i celého sektoru.

Z pohledu finanční stability je nezbytné správné pochopení principů oceňování v reálné hodnotě investory a analytiky. Přístup zohledňující FVA může vést k přílišnému optimismu v době vysoké konjunktury, pokud jsou současně na vrcholu také tržní ceny aktiv, a naopak k přílišné zdrženlivosti při recesi.

FVA podstatným způsobem ovlivní sledování úvěrové emise a její kvality. Případná volatilita údajů o úvěrech zahrnuje při použití reálného ocenění dvě složky, a to skutečné změny v objemu financování ekonomiky a změny ocenění těchto úvěrů. Zavedení FVA tak sníží vypovídací schopnost bilance ve vztahu k některým analytickým účelům.

Jednotná bankovní licence a volné poskytování služeb v rámci EU

Zahraniční banky jsou na bankovním trhu v České republice již dlouho přítomny prostřednictvím svých dceřiných společností a poboček zahraničních

bank. Od vstupu ČR do EU v květnu 2004 využívá všech 9 stávajících poboček zahraničních bank výhod plynoucích z direktivy EU týkající se jednotné licence. Podle stejných principů mohou na teritoriu ČR působit případné další pobočky zahraničních bank ze zemí EU. Některé další banky využily po vstupu České republiky do EU možnosti nabízet své služby a produkty formou přeshraničních bankovních služeb (cross-border banking).

Pobočky zahraničních bank od května 2004 nespádají v plném rozsahu do působnosti činnosti ČNB jako tuzemského orgánu dohledu. ČNB dnes u poboček zahraničních bank, které jsou dohlíženy orgány dohledu ze zemí sídla centrály, dohlíží nad dodržováním pravidel likvidity a na oblast předcházení legalizace výnosů z trestné činnosti. Naopak posiluje úloha spolupráce orgánů dohledu a úkoly vyplývající z uzavřených dohod o spolupráci (memorandum of understanding). Pobočky zahraničních bank, stávající i nově zřizované, poskytují ČNB i nadále veškeré informace o své činnosti formou pravidelných hlášení, která jsou v současnosti využívána již jen pro statistické účely.

Přeshraniční poskytování bankovních služeb přináší některé bezpochyby pozitivní prvky, mezi kterými je na prvním místě růst konkurence. Banky, které po oznámení notifikace skutečně začnou podnikat na území ČR, přispějí k širší nabídce služeb a produktů, což by mohlo vést k růstu kvality služeb a případné korekci cen. Tento nový segment bankovních institucí však s sebou nese i možná rizika. Vztahy ke klientům nemusí být, a s ohledem na podmínku nesoustavného poskytování služeb by ani neměly být, tak stabilní jako v případě dceřiných bank a poboček zahraničních bank. Může tak vznikat riziko přeshraničních finančních toků s vyšší volatilitou citelně reagujících na změny ekonomických, politických či institucionálních podmínek. Volné poskytování přeshraničních bankovních služeb není dohlíženo prostřednictvím ČNB v žádném aspektu, nejsou poskytovány ani statistické údaje. ČNB v pozici regulátora hostitelské země nebude mít k dispozici relevantní data o přeshraničních finančních aktivitách, přestože tyto činnosti, pokud by došlo k jejich expanzi, mohou ovlivnit finanční stabilitu v zemi.

Otázka nejednotného pojištění bankovních vkladů v jednotlivých evropských zemích je dalším problematickým místem. Povinné pojištění depozit v zemi sídla centrály nezabavuje hostitelského regulátora a především centrální banku odpovědnosti za finanční stabilitu své země. S ohledem na současnou strukturu českého bankovního sektoru se přitom nedá vyloučit, že velké dceřiné společnosti (dřívější státem vlastněné banky) mající systémový význam pro český bankovní sektor nebudou transformovány na pobočky.

Ostatní změny v legislativě

V lednu 2004 vstoupila v platnost novela zákona o stavebním spoření a státní podpoře stavebního spoření. Hlavním předmětem této novely byla změna parametrů státní podpory. Stavební spořitelny získaly v oblasti vkladů v nedávné minulosti značný podíl na trhu zejména zásluhou příznivých podmínek spoření do konce roku 2003, avšak v roce 2004 počet nově uzavřených smluv v meziročním srovnání významně poklesl. Pokud by se tento trend dále zvýraznil, mohlo by to v delším horizontu ovlivnit financování poskytovaných úvěrů. Jejich podíl na celkových aktivech (25 %) je dosud nízký, jejich růst je však poměrně rychlý a jejich kvalita je nadprůměrná. Podíl klasifikovaných úvěrů na celkových úvěrech je ve srovnání s průměrem zhruba třetinový.

Vedle novely zákona o stavebním spoření může mít vliv na stabilitu odvětví i udělená pokuta. Úřad pro ochranu hospodářské soutěže v současné době roz-

hoduje v odvolacím řízení o udělení pokuty ve věci kartelové dohody a v souvislosti se zvyšováním poplatků na trhu stavebního spoření. Stavební spořitelny přistoupily ke zvýšení poplatků, resp. k zavedení nových poplatků primárně v reakci na prudký pokles úrokového zisku (důsledek poklesu úrokových sazeb). Alternativní možností zvýšení zisku je rozšíření rozsahu aktivit a růst samotné úvěrové emise. V roce 2004 došlo k rozšíření licencí stavebních spořitelen o možnost distribuovat finanční produkty jako např. pojištění, hypoteční úvěry a produkty penzijních a investičních fondů v rámci finančního makléřství. V souvislosti s probíhajícím řízením Úřadu pro ochranu hospodářské soutěže byly rovněž zahájeny práce na přípravě možných legislativních návrhů na úpravu zákona o stavebním spoření. Úvahy směřovaly k možnostem vymezit pravidla pro stanovování a změnu výše poplatků pro klienty stavebních spořitelen. Zvažována byla též možnost migrace klientů mezi jednotlivými stavebními spořitelny s cílem zvýšit konkurenci a snížit úroveň poplatků. Tato změna by však spořitelny motivovala k vylepšení podmínek pro spořicí klienty, a to na úkor klientů žádajících o poskytnutí úvěrů. Z pohledu fungování systému stavebního spoření by tak přínosy migrace byly sporné, neboť by byly výhradně na straně klientů, jejichž zájmem je spořit a nikoliv čerpat účelový úvěr, což je hlavním důvodem pro existenci státní podpory stavebního spoření.

Oblasti nemovitostí se dotýká také novela zákona o bankách (vstoupila v platnost v květnu 2004), která zrušila povinnost banky žádat regulátora o povolení k emitování hypotečních zástavních listů (HZL). HZL nyní mohou být emitovány všemi bankami se sídlem v ČR. Nový zákon o dluhopisech mění definici hypotečních úvěrů, kterými mohou být nově všechny úvěry zajištěné nemovitostí a současně lze k takto rozšířené škále úvěrů vydávat HZL. Tato úprava by měla podpořit růst celkové emise hypotečních úvěrů a následně i HZL. Zakotvení americké hypotéky v domácí legislativě umožňující čerpání velkých neúčelových hypotečních úvěrů a jejich dlouhodobé splácení představuje spíše doplněk než alternativu pro spotřebitelské úvěry, které se řadí především k úvěrům menším a krátkodobým. Výhodou americké hypotéky proti spotřebitelským úvěrům je pro klienta nižší zatížení úroky. Nevýhodou může být situace, kdy hodnota nemovitosti překračuje výši požadovaného úvěru. Pro banku je naopak kolaterál ve formě nemovitosti významným vylepšením její pozice vůči dlužníkovi oproti situaci vzniklé u spotřebitelských úvěrů. Banka současně díky omezení výše úvěru na 60–70 % hodnoty nemovitosti eliminuje do jisté míry rizika spojená s pohybem cen nemovitostí.

Pozitivní vliv na posílení stability celého finančního systému lze očekávat od připravovaného zákona o finančních konglomerátech, který bude upravovat výkon doplňkového dozoru nad regulovanými osobami působícími ve finančních konglomerátech, vztahy mezi orgány pověřenými výkonem dozoru nad jednotlivými sektory finančního trhu a povinnosti osob působících ve finančním konglomerátu. Základním cílem nového zákona je stanovit požadavky na kapitál na úrovni finančního konglomerátu tak, aby se zabránilo jeho vícenásobnému použití.

Nový návrh novely zákona o konkurzu a vyrovnání by měl posílit banky v pozici věřitele a nově upravit postavení samotných bank v konkurzu či vyrovnání.

V roce 2003 a v dosud uplynulých měsících roku 2004 přistoupila také centrální banka k tvorbě nových a k novelizaci stávajících opatření a vyhlášek ČNB upravujících a měnících regulační rámec podnikání bank. Tato opatření odpovídala požadavkům na posílení vnitřních řídicích a kontrolních systémů bank, zveřejňování informací, předcházení legalizaci výnosů z trestné činnosti a podporujícím další rozvoj v oblasti hypotečního úvěrování.

Důležitou podmínkou pro efektivně fungující finanční trhy je posílení systému vzájemné spolupráce jednotlivých regulátorů. Ve vládou schválené koncepci integrace dozoru nad finančními trhy z května 2004 je cílem vytvořit jednotný integrovaný dozor.³¹ Integrace dohledu do jedné instituce (k datu zavedení eura v ČR) by měla odstranit překrývání činností organizací současného dohledu, snížit administrativní náklady, posílit a zefektivnit systém dozoru k efektivnímu fungování finančních trhů.

4.5 POJIŠŤOVNY

Pojistný trh se koncepčně a podle podstupovaných rizik člení do dvou účetně samostatně sledovaných a v zahraničí zpravidla institucionálně oddělených částí: životní pojištění a neživotní pojištění. Na současném domácím pojistném trhu kromě specializovaných pojišťoven fungují univerzální pojišťovny s oddělenými účty k životnímu a neživotnímu pojištění. Z celkového počtu 42 pojišťoven v roce 2003 působilo na trhu 23 pojišťoven neživotního pojištění, 3 pojišťovny životního pojištění a 16 bylo univerzálních.

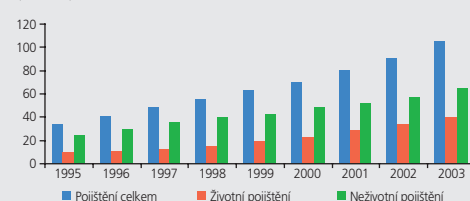
Růst na pojistném trhu je zřejmý (o 16,9 % za rok 2003). Vysoké tempo růstu bude dosaženo i v roce 2004 zásluhou životního pojištění, a to díky daňovým úlevám i demografické skladbě obyvatelstva. Využitý potenciál trhu z předepsaného pojistného je však dosud nízký: 4,2 % HDP v porovnání s průměrem eurozóny, kde dosahuje cca 50 % HDP.

Pojistitelé podle zákona vytvářejí přiměřenou výši technických rezerv ke krytí rizik z pojišťovací činnosti, a to odděleně od ostatních závazků pojistitele. Technické rezervy v podmínkách růstu trhu a obezřetného podnikání vykazují rostoucí trend. Technické rezervy jsou hlavním zdrojem pro finanční umístění do aktiv, která podléhají omezením ze zákona a jejich skladba má splňovat zásadu bezpečnosti, rentability, likvidity a diverzifikace. Pojišťovny v roce 2003 umístily 63 % technických rezerv do bezrizikových dluhopisů a téměř 10 % do vkladů v bankách. Další investice směřují do veřejně obchodovatelných domácích a zahraničních dluhopisů, hypotečních zástavních listů, nemovitostí v ČR a jen nepatrná část do zajišťovacích derivátů.

Z hlediska plnění kritéria solventnosti daného vyhláškou by disponibilní (skutečné) vlastní zdroje měly být vyšší nebo alespoň na úrovni požadované (minimální) míry solventnosti.³² V roce 2003 splňovaly kritérium všechny pojišťovny působící na trhu. Agregovaná disponibilní solventnost dosahovala 3,9násobku požadované solventnosti na trhu neživotního pojištění a 2,7násobku na trhu životního pojištění. Většina pojišťoven disponuje značnými vlastními zdroji pro budoucí expanzi. Ke zvýšení stability pojišťoven přispěla i vyšší rentabilita, která činila 2,23 % z čistého zisku.

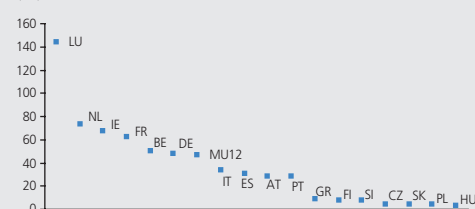
Činnost v pojišťovnictví je zákonem upravena pro tuzemské pojišťovny a zajišťovny, pro pojišťovny s jednotnou licenci a pro pojišťovny z třetí země. Pojišťovně nelze nově udělit povolení k souběžnému provozování pojišťovací činnosti podle

GRAF IV.36
Životní a neživotní pojištění (předepsané pojistné)
(mld. Kč)

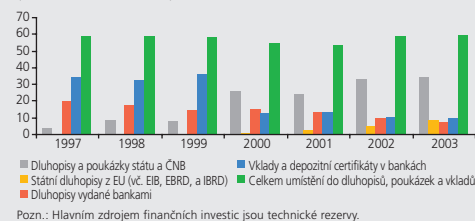
Pramen: MF ČR

GRAF IV.37
Životní a neživotní pojištění (předepsané pojistné) na HDP
(%)

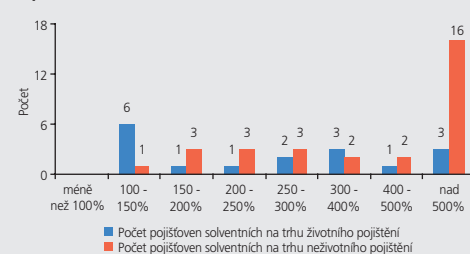
Pramen: MF ČR, IAI, ECB (údaje za rok 2002)

GRAF IV.38
Finanční umístění zdrojů do bezpečných aktiv
(% finančních investic)

Pozn.: Hlavním zdrojem finančních investic jsou technické rezervy.
Pramen: MF ČR

GRAF IV.39
Počet pojišťoven splňujících poměr disponibilní k požadované (minimální) solventnosti v roce 2003

Pramen: MF ČR

31 V současné době vykonává dozor nad finančními trhy bankovní dohled ČNB, Úřad pro dohled nad družstevními záložnami, Komise pro cenné papíry a Úřad státního dozoru v pojišťovnictví a penzijním připojištění MF ČR. Nejprve dojde k integraci dohledu nad bankami a dohledu nad družstevními záložnami do ČNB (k 30. 6. 2005) a bude sjednocen státní dozor nad kapitálovým trhem se státním dozorem v pojišťovnictví a penzijním připojištění do KCP (do 31. 12. 2005). Ve druhé fázi, jejíž realizace se předpokládá k datu zavedení eura v ČR, bude integrována dozorová činnost ČNB a KCP.

32 Solventnost je požadované množství vytvořených vlastních zdrojů, které postačuje krytí taková (mimořádná) pojistná plnění, na která nepostačují technické rezervy pojišťovny.

pojistných odvětví životních a neživotních pojištění. Státní dozor nad pojišťovnami a dozor nad činností pojišťovny ve skupině vykonává ministerstvo financí.

4.6 PENZIJNÍ FONDY

Za dobu existence penzijního připojištění bylo do systému vloženo do konce roku 2003 celkem 90,3 mld. Kč příspěvků, z toho státní příspěvek činil 19,7 mld. Kč. Stav závazků celkem 12 aktivních penzijních fondů po výběrech a plnění vůči účastníkům činil 77,2 mld. Kč. Z příspěvků státu a účastníků penzijního připojištění v jednotlivých letech vyplývá: státní příspěvky se absolutně zvyšují s počtem účastníků požadujících státní příspěvek, ale relativně klesá jejich váha v celkovém objemu zdrojů. Růst zdrojů je motivován příspěvkem státu a daňovými odpočty. Zdroje od zaměstnavatele, na které se příspěvek státu nevztahuje, jsou zvýhodněny daňově, resp. nákladovou tvorbou z vyměřovacího základu sociálního pojištění do předepsané výše.

Podíl penzijního připojištění na HDP činil 3,1 %. Potenciál růstu penzijního připojištění v porovnání s průměrem eurozóny (23 % na HDP) je tak značný. Vzhledem k demografickému vývoji a připravované reformě penzijního systému se předpokládá další růst penzijního připojištění jako doplňkového pilíře ke státnímu průběžnému penzijnímu systému.

Penzijní fondy umísťují prostředky získané od účastníků do bezpečných aktiv, a to 46,4 % do dluhopisů a pokladničních poukázek státu a ČNB, 19,4 % do vkladů a dluhopisů bank a 12,3 % do dluhopisů vydaných zeměmi OECD. Do jiných investic v roce 2003 umístily 21,8 %.

Penzijní fondy průběžně dosahovaly vysokou rentabilitu průměrných aktiv z čistého zisku, která činila 3,15 % ke konci roku 2003, a byla vyšší než v bankách a pojišťovnách. Dosažené hospodářské výsledky přispěly ke zhodnocení vložených příspěvků účastníků.

Zákon o penzijním připojištění se státním příspěvkem připouští, aby penzijní fond založila tuzemská i zahraniční právnická nebo fyzická osoba. Této možnosti využily vedle finančních společností i zaměstnavatelské firmy a odborové subjekty. Postupně zaměstnavatelé své penzijní fondy odprodali zahraničním finančním korporacím a posílil vliv akcionářů kapitálově dobře vybavených a operujících i v oblasti bankovníctví a pojišťovníctví.

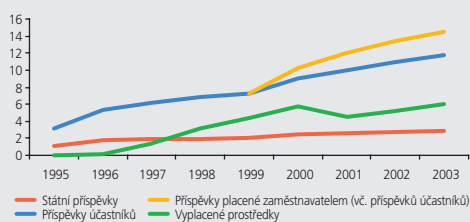
Výkon dozoru se vztahuje na kontrolu vlastního hospodaření penzijních fondů, smluvních vztahů a plnění zákonných nároků účastníků. Státní dozor vykonává kontrolu v oblasti nárokování státního příspěvku a počtu oprávněných účastníků, výše jejich majetku, dodržování zákonných limitů umístění zdrojů do finančních aktiv podle principů bezpečnosti, kvality, likvidity a rentability skladby finančního umístění. Novela zákona o účetnictví v pasivech jednoznačně oddělila prostředky účastníků od ostatních závazků penzijních fondů.

Činnost penzijního fondu a činnost depozitáře podléhají státnímu doзору, který vykonává ministerstvo financí a Komise pro cenné papíry (z titulu investování do instrumentů kapitálového trhu). Penzijní plán a jeho změny schvaluje ministerstvo financí.

4.7 DALŠÍ ÚČASTNÍCI KAPITÁLOVÉHO TRHU

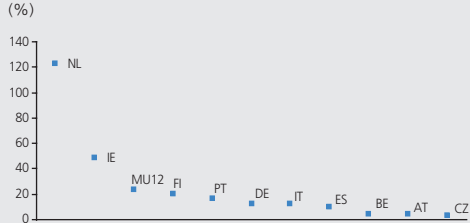
Kromě bank, pojišťoven a penzijních fondů se účastní obchodů na kapitálovém trhu subjekty kolektivního investování: investiční fondy transformované na ote-

GRAF IV.40
Zdroje penzijních fondů a vyplacené prostředky v daném roce (mld. Kč)

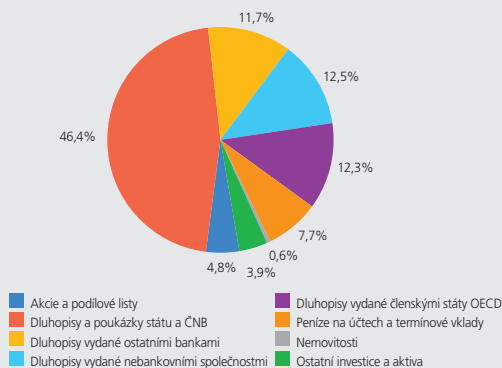
Pramen: MF ČR

GRAF IV.41
Prostředky účastníků penzijního připojištění na HDP v roce 2003 (%)

Pramen: MF ČR, ECB, ČSU

GRAF IV.42
Struktura umístění investic penzijními fondy v roce 2003

Pramen: MF ČR

vřené podílové fondy, dále investiční společnosti spravující majetek podílníků sdružených do fondů. Dalšími organizovanými účastníky trhu jsou obchodníci s cennými papíry, makléři a investiční zprostředkovatelé.

V průběhu 2001-2004 docházelo k dalšímu poklesu počtu subjektů v důsledku např. odnětí licence investičním fondům (které neměly depozitáře), rozhodnutí Komise pro cenné papíry u investičních společností o vstupu do likvidace, rozhodnutí obhospodařovatelských investičních společností o slučování otevřených podílových fondů, přehodnocení licencí v případě obchodníků s cennými papíry. Tyto kroky přispěly ke konsolidaci na kapitálovém trhu, kde nyní působí instituce a osoby, které splňují oprávnění a normy obezřetného podnikání v souladu s evropskou legislativou a podléhají výkonu státního dozoru.

4.7.1 Investiční společnosti a investiční fondy

Ke konci roku 2003 působilo na kapitálovém trhu 15 investičních společností, z toho 3 se zahraniční majetkovou účastí a 5 jich kontrolovaly rezidentské, zpravidla velké banky. Rozsah majetku v investičních společnostech byl v roce 2003 necelé 4 mld. Kč aktiv. Investiční společnosti měly umístěno 20 % investic do nestátních dluhopisů a 80 % do akcií, podílových listů a ostatních cenných papírů. Společnosti si udržovaly rentabilitu kapitálu 10,8 % a rentabilitu aktiv 8,7 % z čistého zisku. Význam investičních společností spočívá v racionálním obezřetném obhospodařování domácích fondů, zpravidla otevřených podílových fondů, případně investičních fondů.

Rozsah majetku v investičních fondech vzniklých z dob privatizace se podstatně snížil až na 2 mld. Kč v důsledku transformace na otevřené podílové fondy. Bankovní dceřiné společnosti spravovaly čtyři poslední na trhu činné investiční fondy.

Investiční společnosti v rámci bankovních finančních skupin byly rentabilní; bankovní investiční fondy však pracovaly s nízkou rentabilitou, což bylo ovlivněno omezenými investičními možnostmi v souvislosti s jejich očekávanou průměrnou na otevřené podílové fondy (žaloby akcionářů na platnost přeměny).

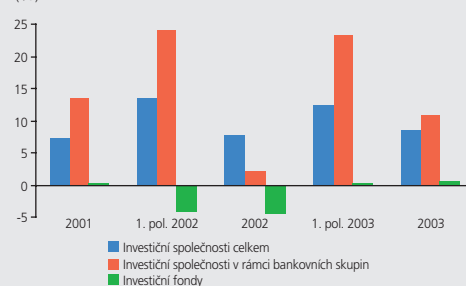
V investičních společnostech a investičních fondech jsou zákonem upraveny administrativní a účetní postupy, systém vnitřní kontroly, postupy k omezení možnosti střetu zájmů při poskytování služeb. Investiční společnost nebo investiční fond ve smyslu zákona o kolektivním investování a dalších norem zakazuje použití obhospodařovaného majetku k obchodům na vlastní účet. Státní dozor nad investičními společnostmi a fondy vykonává Komise pro cenné papíry.

4.7.2 Otevřené podílové fondy (domácí a zahraniční)

Domácí otevřené podílové fondy představují v ČR rozvinutou formu kolektivního investování. Ke konci roku 2003 bylo činných 66 fondů s objemem aktiv 106 mld. Kč, z toho prostřednictvím domácích dceřiných bankovních společností bylo spravováno 38 fondů s objemem aktiv 99 mld. Kč. Otevřené podílové fondy investovaly především do dluhopisů: 38 % do vládních dluhopisů a 48 % do ostatních dluhopisů.

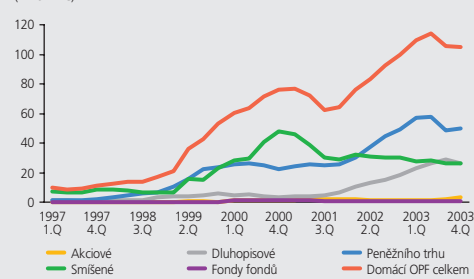
Vedle těchto tuzemských fondů nabízejí své produkty zahraniční podílové fondy prostřednictvím registrovaných investičních zprostředkovatelů a obchodníků s cennými papíry (tedy i bankami), přičemž vlastní investování je realizováno investiční společností (fondem) se sídlem v zahraničí. Pro veřejné na-

GRAF IV.43
Rentabilita aktiv investičních společností
a investičních fondů z čistého zisku
(%)

Pramen: KCP

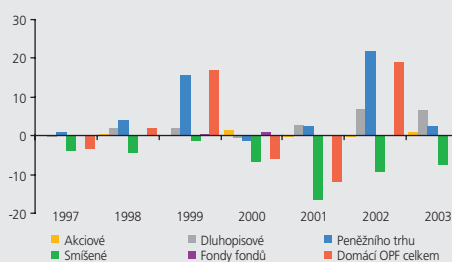
GRAF IV.44
Aktiva domácích otevřených podílových fondů
(mld. Kč)

Pramen: UNIS

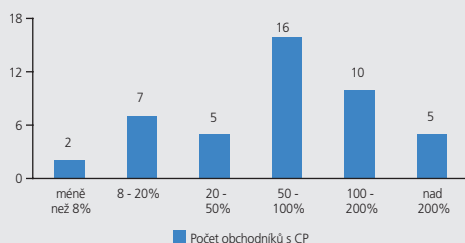
GRAF IV.45
Čisté prodeje podílových listů domácích otevřených podílových fondů

(mld. Kč)

Pramen: UNIS

GRAF IV.46
Rozdělení obchodníků s cennými papíry podle dosažené kapitálové přiměřenosti v roce 2003

Pramen: KCP

bízení zahraničních speciálních fondů na území ČR je třeba povolení Komise pro cenné papíry; pro veřejné nabízení zahraničních standardních fondů (UCITS) na území ČR platí princip jednotné licence, tj. oznamovací povinnost vůči Komisi. Podle Asociace pro kapitálový trh operuje na domácím trhu 730 zahraničních fondů a celková hodnota investic těchto fondů na území ČR činila na konci roku 2003 celkem 46 mld. Kč.³³

Čisté prodeje podílových listů zahraničních fondů 10,4 mld. Kč a 2,6 mld. Kč domácích fondů v roce 2003 potvrdily zájem investovat. Ve struktuře finančních investic českých domácností převažují fondy peněžního trhu nad dluhopisovými a smíšenými fondy, zájem roste o zajištěné fondy (smluvně zaručují navrácení jistiny a minimální výnos); právě tyto fondy byly ve sledovaném období nabízeny především ze zahraničí.

Činnost registrovaných fondů se sídlem v ČR upravuje zákon o kolektivním investování, který je účinný od 1. 5. 2004 s tím, že činnost, resp. poměry investičních společností, podílových fondů, ale i depozitáře se novým předpisům přizpůsobují postupně až do 30. 6. 2005.³⁴ Tento zákon upravuje činnost standardního otevřeného podílového fondu podle práva ES a speciálních podílových nebo investičních fondů (národní úprava). Majetek v podílovém fondu obhospodařuje investiční společnost na účet podílníků. Investiční společnost vydává podílové listy otevřeného podílového fondu a má povinnost jejich odkupu. Investiční společnost účtuje o majetku podílového fondu odděleně od svého účetnictví a ostatních podílových fondů. Depozitář fondu eviduje majetek fondu kolektivního investování a kontroluje, zda fond nakládá s majetkem v souladu se zákonem.

Ke stabilitě kolektivního investování dále přispívá dodržování principů rozložení a omezení rizika investování do cenných papírů s limity vůči emitentovi včetně limitů k umístění investic do finančních derivátů. Investiční společnost, která hodlá poskytovat službu v jiném členském státě EU prostřednictvím organizační složky nebo bez umístění organizační složky na základě volného pohybu služeb, má oznamovací povinnost vůči Komisi pro cenné papíry. Platí zde princip jednotné licence. Rovněž zahraniční investiční společnost se sídlem v některém z členských států EU může poskytovat služby v ČR prostřednictvím organizační složky nebo i bez jejího umístění. Podmínky činnosti zahraničních osob v režimu jednotné licence na území ČR stanovuje zákon o kolektivním investování. Státní dozor nad dodržováním zákona o kolektivním investování vykonává Komise pro cenné papíry.

4.7.3 Obchodníci s cennými papíry

Na kapitálovém trhu ke konci roku 2003 působilo 60 obchodníků s cennými papíry, z toho bylo 15 bank. Celkový objem aktiv nebankovních obchodníků dosáhl 9,5 mld. Kč a vlastní kapitál 2,5 mld. Kč. Nebankovní obchodníci podnikali s rentabilitou aktiv 2,3 %.

Kapitálová přiměřenost je u obchodníků vysoká (průměr 105 %, medián 83 %), je mnohem více volatilní než u bank a nabyvá hodnot s velkým roz-

³³ Na tuzemském trhu se objevuje nabídka rizikového investování ze strany hedge fondů, venture kapitálových a private equity fondů. Tyto fondy nepředstavují klasickou formu kolektivního investování a jsou určeny zejména pro institucionální investory. Investují do rizikových instrumentů a mnohé mají sídlo v daňových rájích. Zájemem fondů je posun české legislativy pro usnadnění přístupu k domácím zdrojům penzijních fondů a pojišťoven.

³⁴ Zrušuje se zákon o investičních společnostech a investičních fondech.

ptylem (od 8 % do cca 400 %). Je to dáno zejména tím, že pouze část obchodníků aktivně obchoduje na vlastní účet a má pozice v obchodním portfoliu, ke kterým jsou počítány kapitálové požadavky. Volatilita je dána charakterem jejich činnosti, při které dochází k častým změnám v držných pozicích obchodního portfolia.

Povolení k činnosti obchodníka s cennými papíry získá pouze akciová společnost. Tento obchodník s cennými papíry musí dodržovat kapitálovou přiměřenost na individuálním základě podle zvláštního předpisu, pokud není bankou. Výpočet kapitálové přiměřenosti v souladu s právem ES zahrnuje postup a limit 8% přiměřenosti kapitálu obchodníka ke kapitálovým požadavkům pro úvěrové riziko a tržní rizika na individuálním základě. Dodržení limitu a postupy výpočtu a další zákonná ustanovení obezřetného podnikání kontroluje Komise pro cenné papíry.